

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародного туризму і готельного бізнесу**

**ЖОВТОНОГА СОФІЯ
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

на тему:

Замковий туризм в Україні як основа розвитку в'їзного туризму

Спеціальність 242 Туризм

Освітньо-професійна програма Туризм

Освітньо-кваліфікаційний рівень - бакалавр

Виконала студентка групи

Т-41

Жовтонога С.

Науковий керівник:

канд. екон. наук, доцент

Даниленко-Кульчицька В.А.

ТЕРНОПІЛЬ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	с.3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАМКОВОГО ТУРИЗМУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ В'ЇЗНОГО ТУРИЗМУ	
1.1. Історико-культурна спадщина як основа замкового туризму.....	с.5
1.2. Поняття та класифікація замків світу та їх значення для туризму.....	с.11
1.3. В'їзний туризм: поняття та особливості.....	с.19
Висновки до розділу 1.....	с.25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ЗАМКІВ СВІТУ ТА УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ТУРИЗМІ	
2.1 Характеристика відомих замків та фортифікаційних споруд світу як туристичного ресурсу.....	с.27
2.2. Сучасний стан замків України.....	с.37
2.3. Особливості використання замків у туристичній галузі.....	с.44
Висновки до розділу 2.....	с.48
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАМКОВИХ СПОРУД У ТУРИЗМІ	
3.1. Перспективи застосування світового досвіду для розвитку вітчизняного замкового туризму	с.50
3.2. Шляхи використання замкового туризму для збільшення в'їзних туристичних потоків.....	с.57
Висновки до розділу 3.....	с.62
ВИСНОВКИ.....	с.64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	с.67

ВСТУП

В умовах нестабільної політично та економічно нестабільної ситуації, яка має місце в Україні сьогодні, в умовах необхідності повоєнного відновлення всіх секторів економіки в'їзний туризм може стати основою відновлення туристичного сектору, суттєвим джерелом бюджетних надходжень. Окрім того, завдяки в'їзному туризму, збільшенню фінансування цієї сфери розвиваються й інші суміжні галузі, зокрема інфраструктура.

Однією із основ в'їзного туризму України може стати замковий туризм, адже значна частина вітчизняних замків, які збереглися до наших часів є не лише об'єктами культурної спадщини, а й магнітами для туристів з усього світу. Замковий туризм виконує освітню та просвітницьку функції, сприяє патріотичному вихованню, а також вносить істотні поповнення до бюджету.

Питання використання замків у туризмі розглядалося багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Зокрема, О. Копієвська та Т. Каткова вивчали замки як об'єкти культурної спадщини; О. Лесик здійснив туристично-краєзнавчу класифікацію замків, а О.Бейдик та В.Герасименко досліджували особливості в'їзного туризму. Також особливості замкового та в'їзного туризму вивчали: Ч.Голднер, Дж. Рітчі, С. Кот, В. Холодок, С. Лебідь та інші.

Актуальність обраної теми роботи зумовлюється необхідністю дослідження нових актуальних методів використання замків для збільшення в'їзних туристичних потоків.

Метою бакалаврської роботи є дослідження можливостей використання замків для розвитку в'їзного туризму.

Для досягнення зазначеної мети, в роботі вирішувалися наступні **завдання**:

- Розкрити поняття історико-культурної спадщини як основи замкового туризму;
- Здійснити класифікацію замків світу та розглянути їх роль у туризмі;
- Визначити особливості в'їзного туризму;
- Дати характеристику замкам світу як туристичному ресурсу;

- Визначити особливості використання замків у туристичній галузі;
- Визначити шлях використання замкового туризму для збільшення в'їзних туристичних потоків.

Об'єктом дослідження є замковий туризм в Україні.

Предметом дослідження виступають процеси та методи використання замкового туризму для збільшення в'їзних туристичних потоків.

Методи дослідження. Під час написання бакалаврської роботи було використано наступні методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, прогнозування та моделювання.

Інформаційну базу бакалаврської роботи становлять монографії, підручники та посібники, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, статті, інтернет-ресурси.

Наукова новизна полягає у визначенні шляхів та способів використання замків України для розвитку в'їзного туризму.

Практичне значення бакалаврської роботи полягає в тому, що її висновки та практичні рекомендації можуть бути використані туристичними та екскурсійними компаніями при формуванні та розробці турів.

Результати бакалаврської роботи було апробовано на Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Актуальні та інтеграційні напрямки розвитку індустрії гостинності та міжнародного бізнесу».

Структура та обсяг роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг становить 69 сторінок, робота містить 4 таблиці і 27 малюнків.

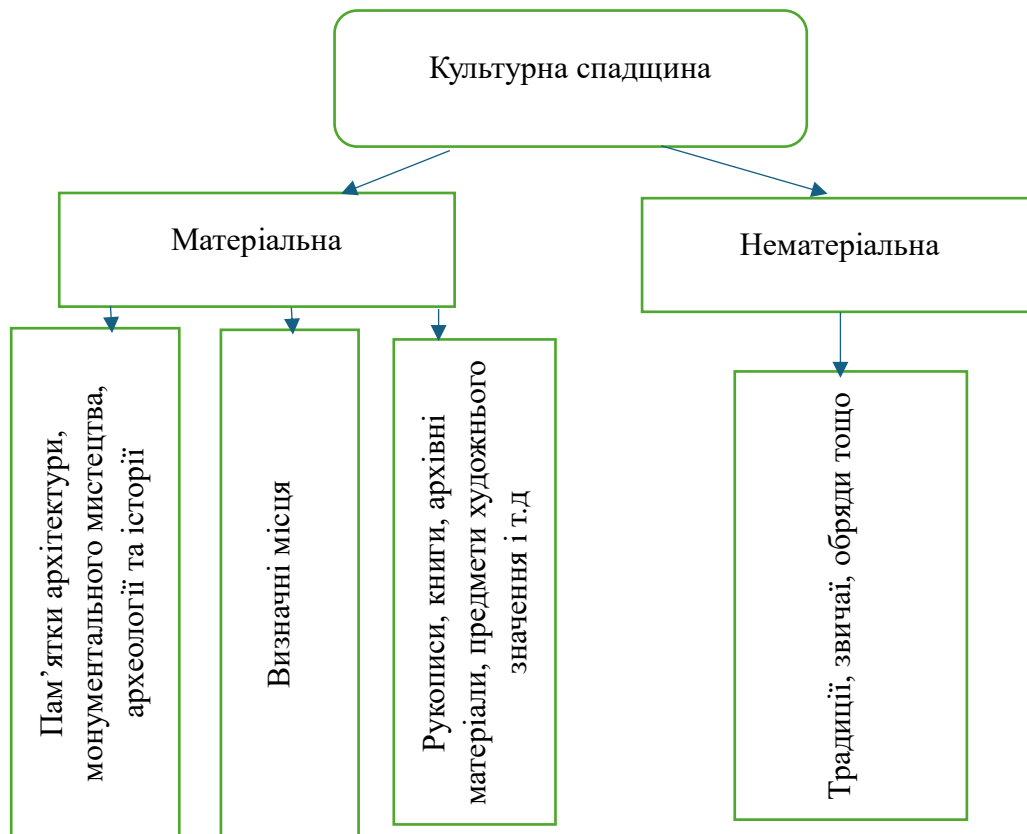
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАМКОВОГО ТУРИЗМУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ В'ЇЗНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Історико-культурна спадщина як основа замкового туризму

Найціннішим надбанням людства, ключовим елементом розвитку історичної свідомості, важливим чинником формування національної ідентичності та створення суспільних цінностей, що об'єднують є історико-культурна спадщина, адже пам'ятки культури та історії є результатом економічного, науково-технічного, суспільно-політичного та культурного розвитку кожного народу. Саме тому цю спадщину необхідно берегти, вивчати, розумно використовувати і передати наступним поколінням.

Культурна спадщина – це сукупність успадкованих сучасниками від попередніх поколінь культурних цінностей. В науковій літературі пропонується декілька визначень поняття «культурна спадщина. Зокрема Т.Г. Каткова визначає культурну спадщину як природні, природно-антропогенні або створені людиною рухомі та нерухомі об'єкти, що донесли до нашого часу цінність з антропологічного, археологічного, естетичного, етнографічного, історичного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність: споруди (витвори), комплекси (ансамблі), їхні частини, пов'язані з ними території, чи території під водою, визначні місця, об'єкти науки і техніки, а також предмети і документи [9, с.150]. О.Р. Копієвська визначає культурну спадщину як «сукупність всіх матеріальних та духовних культурних досягнень суспільства, його історичний досвід, соціальний капітал, що зберігається в арсеналі національної пам'яті [11, с.27].

С.І. Кот розрізняє матеріальну та нематеріальну культурну спадщину (малюнок 1.1.).



Малюнок 1.1. Види культурної спадщини

Джерело: сформовано автором

До матеріальної культурної спадщини, на його думку, відносять:

- пам'ятки архітектури та монументального мистецтва, пам'ятки археології та історії і, пов'язані з ними природні об'єкти;
- найрізноманітніші визначні місця;
- рукописи, книги, архівні матеріали, різні предмети художньої, історичної або археологічної цінності, наукові колекції, які мають художнє, історичне, етнографічне чи наукове значення.

До нематеріальної культурної спадщини належать традиції, звичаї, обряди, свята (святкування), традиційні ремесла, інші форми збереження та демонстрування досвіду, навичок і знань, що мають значення для окремих спільнот і передаються із покоління в покоління [12]. У Законі України «Про культуру» сформульовано понятійний апарат регулювання сфери культури. Даний закон розмежовує поняття «культурні цінності» та «культурна спадщина». Згідно нього, культурні цінності є складовою частиною культурної спадщини.

Аналіз усіх поглядів на поняття «культурної спадщини» свідчить про існування різноманітних концепцій визначення сутності поняття «культурна спадщина». Спільними ознаками для всіх концепцій є сукупність матеріальних чи духовних цінностей чи об'єктів, спадковість, історична пам'ять, зв'язок минулого і сучасного. Сучасне розуміння культурної спадщини — це не тільки пам'ятки культури та історії, а й навколишнє середовище, унікальні історико-ландшафтні території. Відбувається інтеграція об'єктів культурної спадщини в життя сучасного суспільства завдяки наданню в концесію пам'яток, розвитку туризму, створенню креативних кластерів на базі об'єктів культурної спадщини тощо [27, 362].

Розглянувши теоретичні підходи до розуміння поняття «культурна спадщина» необхідно з'ясувати, які об'єкти до неї належать. Варто відзначити, що розрізняють світову культурну спадщину, та культурну спадщину кожної країни зокрема. Видатні культурні і природні цінності, що вважаються надбанням всього людства включені до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО і охороняються рядом законів. Зокрема, у 1972 році в Парижі ЮНЕСКО було прийнято Конвенцію про охорону Всесвітньої культурної та природної спадщини, яку станом на сьогодні ратифікували 194 країни-учасниці.

Станом на 2023 рік до списку Світової спадщини включено 1157 об'єктів із 167 країн (з них 900 – культурної спадщини, 218 – природної, 39 – змішаної спадщини) [24]. (Таблиця 1.1.)

Найбільше число об'єктів Світової спадщини розташовано в Італії (58), Китаї (56), Німеччині (51), Іспанії та Франції (по 49), Індії (40), Мексиці (35). (Малюнок 1.2.)

Таблиця 1.1.

Розподіл об'єктів Світової спадщини за регіонами світу [24]

Регіон	Культурного типу	Природного типу	Змішаного типу	Всього, шт	Частка, %
Африка	54	39	5	98	8
Арабські країни	82	5	3	90	8
Азійсько-Тихоокеанський регіон	195	70	12	277	24
Європа та Північна Америка	469	66	11	546	47
Латинська Америка та Карибський басейн	100	38	8	146	13
Разом	900	218	39	1157	100

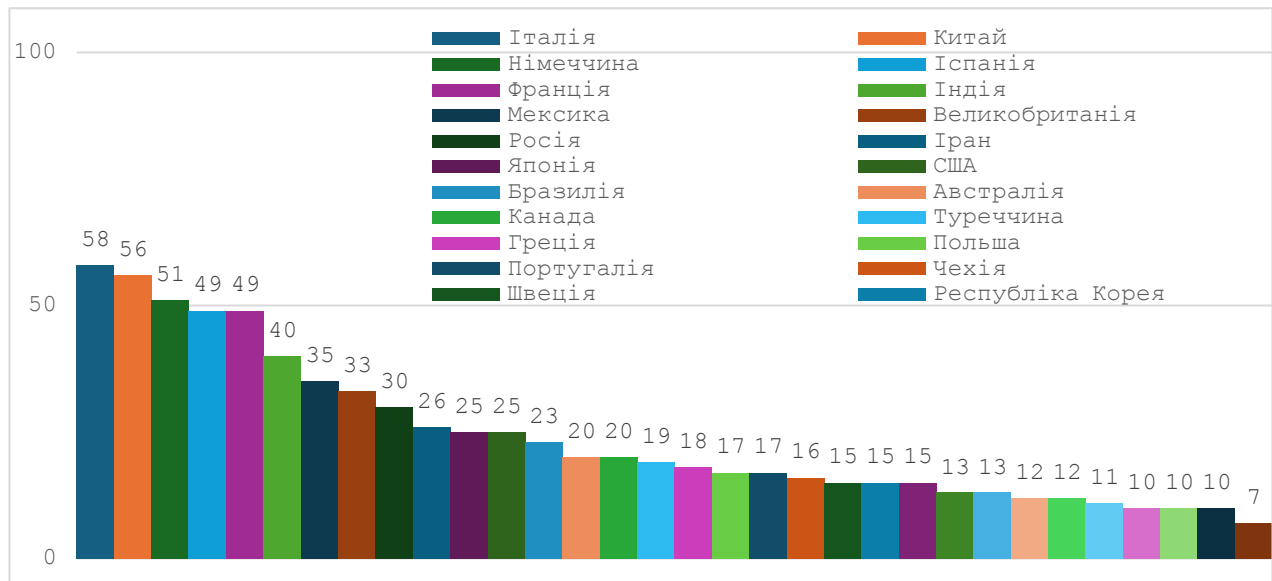
Найвідомішими об'єктами Світової спадщини є:

- ✓ Національний парк Ігуасу (Аргентина та Бразилія);
- ✓ Храмовий комплекс Ангкор-Ват (Камбоджа);
- ✓ Велика Китайська стіна (Китай);
- ✓ Мавзолей-мечеть Тадж-Махал (Індія);
- ✓ Кельнський собор (Німеччина);
- ✓ Версальський королівський палац (Франція);
- ✓ Національний парк Єллоустоун (США);
- ✓ Стародавнє місто Пачу Піччу (Перу);
- ✓ Кам'яні брили Стоунхендж (Великобританія);
- ✓ Афінський акрополь (Греція) та багато інших

Наявність статусу об'єкту Світової спадщини дає державі, на території, якої він розташований, ряд переваг:

- Підвищується престиж та популярність території поблизу нього;
- Статус сприяє організації моніторингу і контролю за станом збереження об'єкта;
- Статус забезпечує додаткові гарантії збереження цілісності об'єкта Світової спадщини;

- Статус забезпечує пріоритетність у залученні фінансових коштів для підтримки об'єкта Світової спадщини тощо.



Малюнок 1.2. Розподіл об'єктів Світової спадщини по країнах світу

Джерело: сформовано автором

Держави, на території яких розташовані ці об'єкти, беруть на себе відповідальність по їх збереженню. Збереження культурної спадщини впливає на формування менталітету нації, стверджує спадкоємність цінностей та традицій, формує базу для сталого розвитку суспільства. Кожен елемент культурної спадщини є унікальним, а зникнення будь-якого з них стає незворотною втратою, непоправним збідненням як цієї спадщини так і всього народу. Тому кожна країна, на території якої знаходяться надбання світової культурної спадщини, повинна дбайливо зберігати її і забезпечити передачу цієї спадщини наступним поколінням.

Україна має розвинене законодавство у сфері охорони культурної спадщини. Зокрема, охорона і збереження культурної спадщини регулюється Законом України «Про охорону культурної спадщини», Законом України «Про охорону археологічної спадщини», Законом України «Про культуру» та іншими нормативно-правовими актами. Україна також ратифікувала ряд міжнародних конвенцій з питань культурної спадщини, а саме: Конвенцію про охорону

всесвітньої культурної та природної спадщини, Європейську конвенцію про охорону археологічної спадщини, Європейську ландшафтну конвенцію, Конвенцію про охорону архітектурної спадщини Європи, Конвенцію про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження, Рамкову Конвенцію Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства.

На державному обліку перебувають близько 170 тис. нерухомих пам'яток культурної спадщини, що розташовані на території України. Станом на 2021 понад 15 тис. пам'яток національного (1167 об'єктів) і місцевого значення внесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України; решта — до списків пам'яток ще до 2000, відповідно до радянського законодавства. Водночас на попередньому обліку під охороною — понад 34 тис. об'єктів (2018, оцінка) [13].

Найкращі зразки культурної та природної спадщини України, які мають важливе значення для людства, внесені до Списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. До таких об'єктів належить шість історико-культурних і один природний об'єкт:

1. Собор Святої Софії у Києві і прилеглі до нього монастирські споруди, Києво-Печерська Лавра (1990р.);
2. Ансамбль історичного центру Львова (1998р.);
3. Геодезична дуга Струве (мережа триангуляційних пунктів, що простягається Європою, спільна серійна номінація, 2005 р.);
4. Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи, спільна серійна номінація, 2007 р.;
5. Резиденція метрополитів Буковини і Далмації в Чернівцях (2011р.);
6. Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора (м.Севастополь, 2013 р.);
7. Дерев'яні церкви Карпатського регіону Польщі та України, спільна серійна номінація, 2013 р. [13].

Варто відзначити, що ні один український об'єкт не внесено до Списку пам'яток всесвітньої спадщини, які перебувають під загрозою. Це означає, що Україна, незважаючи на складні економічні та політичні умови, здатна

самостійно опікуватися збереженням унікальної культурної спадщини відповідно до найвищих стандартів.

Для запобігання руйнування, більшість пам'яток культурної спадщини вимагають періодичного виконання реставраційних робіт. Такі роботи проводяться відповідно до реставраційних норм та правил, з узгодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у галузі охорони культурної спадщини.

Історико-культурна спадщина є важливою частиною туристичного потенціалу країни. Історико-культурний туризм – це туризм, метою якого є ознайомлення з історичними архітектурними та археологічними пам'ятками, відвідування замків, палаців, фортифікаційних споруд, музеїв, театрів, картинних галерей, історико-культурних фестивалів тощо. Цей вид туризму дуже важливий для формування світогляду людей, їх освіти та культурного розвитку.

Найпопулярнішими об'єктами історико-культурного туризму, які приваблюють щороку тисячі відвідувачів є замки та фортифікаційні споруди - укріплене житло королів, шахів, феодалів, султанів та інших володарів.

1.2. Поняття та класифікація замків світу та їх значення для туризму

Замковий туризм є різновидом історико-культурного туризму, тобто туризму, метою якого є огляд та ознайомлення з визначними об'єктами історико-культурної спадщини, особливостями матеріальної та духовної культури жителів країни, регіону або окремого міста чи села. В зв'язку з цим, замковим туризмом називають вид туризму, який пов'язаний із відвідуванням та ознайомленням із різного роду оборонними спорудами та пам'ятками фортифікаційного будівництва, одним із різновидів якого є замки.

Замком називають будівлю або комплекс будівель, які мають поєднувати оборонно-фортифікаційне та житлове призначення. В побутовому розумінні замком називають укріплене житло середньовічного феодала. Термін «замок» має польсько-чеське походження і означає «замок», «засув», «фортеця».

Оксфордський словник замком називає укріплення, яке захищає місто чи регіону а також резиденцію середньовічного феодала [20].

Замки відносять до оборонної архітектури. Первісно замки будувалися у вигляді неприступних фортець, які мали захищати як окремих феодалів так і цілі міста від ворожих нападів, народних повстань та бунтів, але пізніше, із вдосконаленням зброї і винайденням пороху, почали втрачати оборонну функцію і стали виконувати виключно житлову.

Термін «замок» також застосовується не лише до класичних резиденцій. Наприклад, кельтські форти на схилах пагорбів або саксонські міста, в яких ховалося населення під час ворожих набігів, також називають замками.

Замками називають і житлові споруди, які втратили свою оборонну функцію або просто стилізовані під замок, але які не є оборонними з військової точки зору.

Розрізняють також поняття «замок», «фортеця» і «цитадель». Замок – це одна будівля, в якій в єдине ціле з'єднані стіни, мости, житлові приміщення (казарми, арсенал), вежі, рови та інші споруди. Фортеця – це ділянка землі, обнесена муром із баштами. Вона є військовим укріпленням і може будуватися там, де фактично немає поселень і бути форпостом. Цитадель – комплекс фортець, у якому за одною стіною знаходиться ще одна фортеця, а всередині неї може знаходитися замок для життя феодала [26].

З архітектурної точки зору замок – це самостійний головний комплекс, що складається з укріплень, резиденцій та інших допоміжних будівель, які з'єднані спільним фортифікаційним периметром. Під час бойових дій цей комплекс пристосований для довготривалої оборони в умовах облоги, має фортифікаційні укріплення, розроблені для ефективної боротьби з можливим супротивником, які уособлюють владу та авторитет власника і служать гарантом його безпеки. Однією з ознак замку є наявність житлової резиденції, у якій проживала родина власника – сам власник або його намісник із сім'єю. На території замку також розташовувалися житлові приміщення для військового гарнізону, слуг та інших жителів замку, конюшні, храми, господарські будівлі.

Дослідники, які вивчають замки зазначали, що виникнення, розквіт та занепад замків у різних регіонах та країнах відбувалися у різний період і ці явища тісно пов'язані із соціально-політичним устроєм цих країн.

Замкові споруди класифікують за великою кількістю ознак (Малюнок 1.3)

За архітектурним стилем						За ступенем збереження				За розміщенням на місцевості		За системою захисту			За плануванням	
Романський	Готичний	Ренесанс	Класичний	Барокко	інші	Незруйновані	Зруйновані і відновлені	Зруйновані і невідновлені	Руїни	Висотні	Низинні	Стінові (без башт)	Баштово-стінові	Бастіонні	Нерегулярні (овальні)	Регулярні (прямокутні, трикутні, квадратні, восьмикутні)

Малюнок 1.3. Класифікація замків

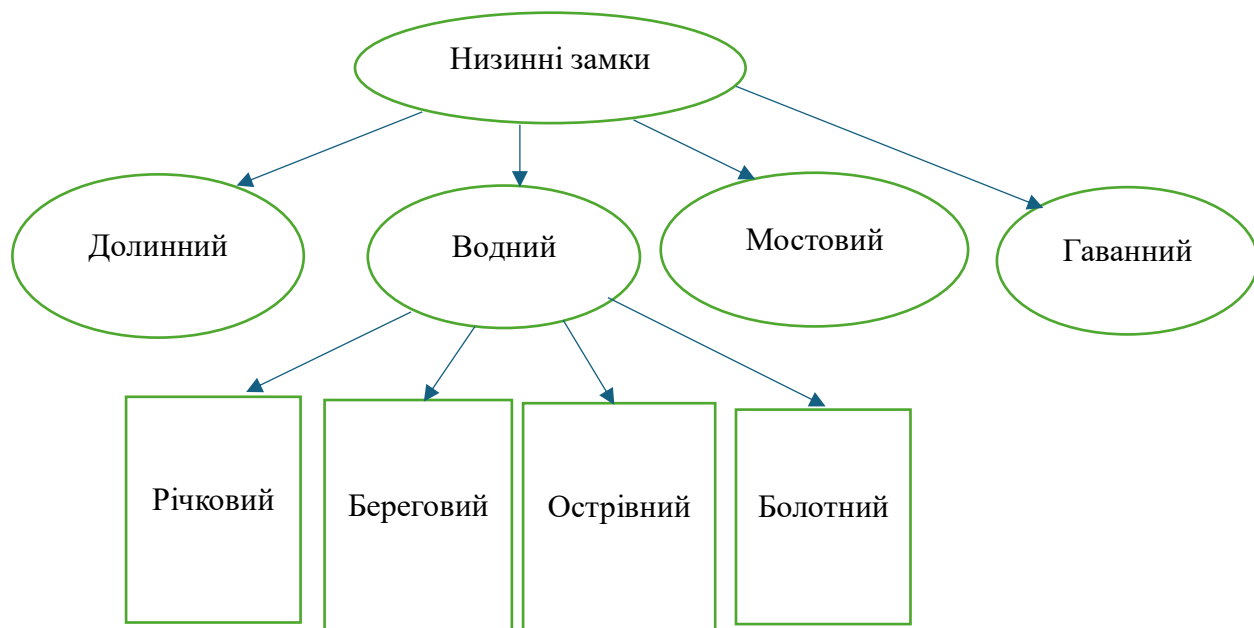
Джерело: сформовано автором

За архітектурним стилем замки світу поділяються на замки, споруджені в романському, готичному, класичному стилях, стилі ренесанс, барокко, ампір, рококо, неоготичному та неокласичному та інших.

За ступенем збереження замки світу поділяються на незруйновані (замки, що збереглися в первісному вигляді та мають задовільний технічний стан); зруйновані і відновлені (замки, які хоч і зазнали деяких руйнувань, але їх технічний стан дозволяє використовувати ці замки у певних цілях); зруйновані і невідновлені (замки, які збереглися лише фрагментарно, однак їх технічний стан дозволяє використати їх окремі споруди для сучасних цілей); руїни (замки, які збереглися лише у вигляді руїн, що не дають уявлення про вигляд замку і є недоступними для огляду).

За розміщенням на місцевості замки поділяються на висотні і низинні. Висотні розміщувалися на підвищенні (пагорб, гора), а низинні (рівнинні) – в низині, на рівнині чи дні долини.

Низинні замки не мають переваги, яке дає підвищення, тому вони будувалися у місцях, які легко захищати – на островах посеред водойми (озера, ручки), на болотах. Для їх захисту викопувалися рови (сухі або заповнені водою), зводилися вали чи земляні насипи. Різновиди низинних замків подано у вигляді малюнку 1.7.



Малюнок 1.7. Типи низинних замків

Джерело: сформовано автором

Водні замки – це замки, які використовують водні бар’єри для свого захисту. Ці замки, в свою чергу поділяються на річкові (побудовані на березі річки і оточені ровом з річковою водою); берегові (побудовані на березі озера або на морському березі); острівні (побудовані на острові посеред річки чи озера), болотні (побудовані посеред болота, яке використовується у якості природнього захисту). Долинні замки побудовані на дні долини. Відповідно до функцій, які вони виконують, низинні замки бувають мостовими – побудовані над мостами з метою їх захисту та гаванними – побудовані при вході в гавань для її захисту.

Висотні замки розташовуються на природних підвищеннях – верхівках пагорбів чи на горі, з яких добре проглядається оточення замку, що перешкоджає раптовому нападу ворогів.

За характером стратегічних завдань замки поділяються на гірські і приморські. Гірські були компактними, їх призначення – захищати перевали та торгові шляхи. Вони розташовувалися на важкодоступних вершинах гір і використовувалися під час воєн, оскільки були неприступними. Морські замки були набагато більшими за територією і їх призначенням був захист морських портів.

За системою захисту замки поділяються на стінові (не мають башт), баштово-стінові (мають башти), бастіонні (з бастіонами по периметру замків).

Замки без башт мали не оборонне, а житлове призначення. Наприклад, Замок Шамбор був зведений за наказом короля Франциска I, який бажав бути ближче до своєї коханої – графині Турі, що проживала поруч [7]. Баштово-стінові замки мали в стінах башти – оборонні споруди, висота яких значно перевищує горизонтальні розміри. Башти будували з різних матеріалів: дерева, каменю, цегли; вони могли бути круглими або мати грані, бути як житловими так і нежитловими. Бастіонні замки зводилися для рішучої оборони та витримування облоги. Бастіон – це п'ятикутна довгочасна (фортечна) або польова фортифікаційна споруда, що зводилася на кутах фортечної огорожі, призначалася для вогневого захисту фортечних мурів, ровів і обстрілу місцевості перед укріпленням [1].

За плануванням замки бувають нерегулярного (овального) та регулярного (трикутні, прямокутні чи п'ятикутного) типів.

За регіоном замки бувають європейські та азійські.

Різниця між ними полягає у архітектурних стилях, історичному контексті і функціональному призначенні. Так, Європейські замки були родовим гніздом лицаря-феодала і мали оборонні функції. З цією метою вони мали високі стіни, сторожові башти, оточувалися ровами з водою. Азійські замки мали велике значення для місцевої культури та влади. Вони включали великі комплекси з

будівлями та садами, відображали естетичні та філософські погляди регіону. Особливо це характерно для замків Японії та Кореї. Окремим різновидом азійських замків є замки збудовані європейцями під час хрестових походів.

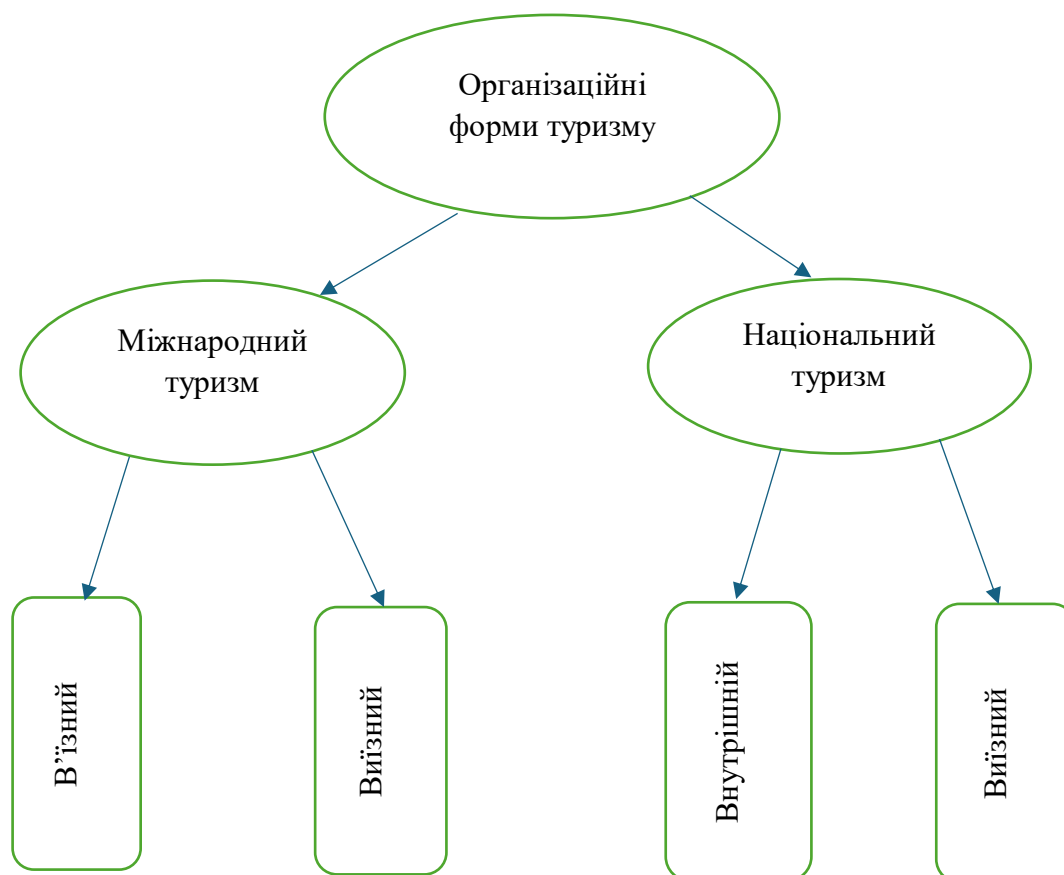
За цінністю замки поділяються на: ті, які мають світове значення (внесені до списку культурної спадщини ЮНЕСКО), європейське, національне (державне), регіональне значення.

Значна частина замків, які збереглися до наших часів є не лише об'єктами культурної спадщини, а й магнітами для туристів з усього світу, тобто основою в'їзного туризму.

1.3. В'їзний туризм: поняття та особливості

Сьогодні туризм є однією із перспективних галузей економіки більшості країн світу. В основі туризму лежить природній потяг людства до подорожування. Останнє є формою пізнання середовища, засобом культурного обміну, комунікацій, економічних контактів. Поняття «туризм» отримало свій розвиток із початком масових поїздок людей з метою змістовного проведення відпочинку. За визначенням Всесвітньої туристичної організації (ВТО) туризм – це діяльність людини, яка подорожує і здійснює перебування в місцях, котрі знаходяться за межами її звичного середовища протягом періоду, що не перевищує один рік з метою відпочинку, діловими та іншими цілями [15, с.71]. В Україні туристична діяльність регулюється Законом України «Про туризм», у якому зазначено, що туризмом називають тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових та інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування [5].

Згідно статті 4 Закону України «Про туризм», існують наступні організаційні форми туризму: міжнародний туризм та національний туризм, які в свою чергу поділяються на підвиди.



Малюнок 1.12. Організаційні форми туризму

Джерело: сформовано автором

В контексті теми нашого дослідження, розглянемо детальніше суть та особливості в'їзного туризму. В'їзний туризм є однією із найважливіших форм сучасного туристичного бізнесу адже рівень його розвитку визначає ефективність функціонування всієї туристичної сфери країни.

В'їзний туризм – поїздки відвідувачів-нерезидентів за межами регіону їх звичного проживання. Він є формою міжнародного туризму.

Існує чимало визначень в'їзного туризму. Зокрема, у статті 4 Закону України «Про туризм» пропонується наступне визначення в'їзного туризму: В'їзний туризм – це подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни [5].

На думку американські вчених Чарльза Голднера та Джона Рітчі в'їзний туризм – це форма ведення сучасного бізнесу, що дозволяє оптимізувати час керівника, оскільки дозволяє поєднувати відпочинок та роботу [29, 501].

Вчений-дослідник О.О. Бейдик трактує в'їзний туризм як форму масового подорожування та відпочинку з метою ознайомлення з навколишнім середовищем, що характеризується екологічною, освітянською та іншими функціями [10, с. 10].

Інший вчений, В.Г. Герасименко вважає в'їзний туризм однією з форм міграції населення, що пов'язано з рухом, подорожжю, доданням простору [21, с.211].

Н. Реймерс трактує в'їзний туризм як будь-яку подорож з метою відпочинку та знайомства з новими регіонами та об'єктами [10,с. 105.]

В'їзний туризм виконує не лише за функції туризму – економічну, виховну, оздоровчу, пізнавальну, просвітницьку та інші, а й сприяє встановленню зв'язку в та культурному обміну між народами світу. Показники в'їзного туризму лежать в основі формування рейтингу туристичних держав світу. Так, вже багато років найбільш відвідуваною країною світу є Франція (Таблиця 1.2.).

Таблиця 1.2.

Топ 10 країн з найбільшим обсягом в'їзного туризму, 2023р.[19].

№, п/п	Назва країни	Кількість іноземних туристів за рік, млн.чол
1	Франція	89,4
2	Іспанія	83,7
3	США	79,3
4	Китай	65,7
5	Італія	64,5
6	Туреччина	51,2
7	Мексика	45
8	Таїланд	39,8
9	Німеччина	39,6
10	Велика Британія	39,4

На розвиток міжнародного туризму, в тому числі і в'їзного туризму, впливає дві групи факторів: суспільно-географічні та індивідуально-

психологічні [2, с. 68]. До суспільно-географічних факторів розвитку в'їзного туризму належать:

- ✓ Демографічні (спільність мов, тенденція до більш пізніх шлюбів, зростання народонаселення, збільшення кількості працюючих жінок тощо);
- ✓ Соціальні (зростання добробуту населення, урбанізація, збільшення тривалості оплачуваної відпустки тощо);
- ✓ Економічні (розвиток транспортних зв'язків, зростання економічного рівня розвитку країн тощо);
- ✓ Міжнародні (розширення міжнародної торгівлі, толерантні відносини між державами, зовнішньо- і внутрішньополітична стабільність країн тощо);
- ✓ Культурні (зростання інтересу до культур інших країн, підвищення культурного рівня населення тощо);
- ✓ Науково-технічні (розвиток інформаційних технологій, розширення науково-технічного співробітництва тощо).

До індивідуально-психологічних факторів розвитку в'їзного туризму належать:

- ✓ Ресурсно-рекреаційна привабливість (туристичні бренди, об'єкти ЮНЕСКО, туристичний імідж країни, рівень розвитку туристичної інфраструктури тощо);
- ✓ Соціальна доступність регіону (спрощений візовий режим та митний контроль, вартість, швидкість, безпека, комфортність транспорту, курс обміну валют тощо);
- ✓ Інформаційна доступність регіону (туристичний маркетинг приватного та державного рівнів, історичні та родинні зв'язки з країною походження туристів тощо);
- ✓ Безпека регіону (безпека рекреації та туризму, рівень внутрішньо-політичної стабільності країни, ставлення населення та влади до приїжджих, екологічний стан регіону тощо).

Для кожної країни в'їзний туризм є важливим джерелом валютних надходжень і забезпечує ряд переваг (Малюнок 1.13)



Малюнок 1.13. Переваги в'їзного туризму

Джерело: сформовано автором

Основним позитивом для економіки країни, яка приймає туристів є те, що він забезпечує її економічне зростання і сприяє збільшенню ВВП. В'їзний туризм сприяє створенню робочих місць у сфері гостинності (у готелях, ресторанах, транспорті тощо). Завдяки потокам туристів, які прибувають у країну, відвідують туристичні атракції, купують сувеніри і т. д. місцеві жителі мають змогу суттєво підвищити свій дохід. Кошти, які туристи витрачають у країні прибуття служать джерелом валютних надходжень до неї. В'їзний туризм також сприяє створенню та покращенню всієї транспортної інфраструктури країни (шляхів сполучень, вокзалів та аеропортів, мережі громадського транспорту тощо). В'їзний туризм сприяє культурному обміну між країнами, адже представники різних культур, релігій, світоглядів мають можливість отримати нові враження та здобути новий досвід. Також важливою перевагою в'їзного туризму в контексті нашої наукової роботи є його здатність приносити кошти, які можуть бути використані для збереження культурної спадщини країни.

Однак в'їзний туризм має також і негативні риси, які важливо враховувати, приймаючи рішення щодо туристичної діяльності (Малюнок 1.14).



Малюнок 1.14. Недоліки в'їзного туризму

Джерело: сформовано автором

Одним із ключових недоліків в'їзного туризму можна вважати те, що він вкрай негативно впливає на туристичні об'єкти, спричиняючи руйнування туристичних пам'яток, забруднення заповідних територій, нищення флори та фауни. Такі об'єкти культурної спадщини людства як Єгипетські піраміди чи камені Стоунхенджу зазнали непоправних втрат внаслідок туристичного впливу. Ще одним суттєвим недоліком в'їзного туризму є погіршення якості життя місцевих мешканців, спричинене ним. Адже збільшення туристичних потоків у певних місцях приводить до надмірного шуму, забруднення, перенаселення, транспортних корків тощо. Так, мешканці таких відомих туристичних міст як Венеція чи Париж суттєво страждають від напливу туристів і незручностей які вони створюють. Також в'їзний туризм приводить до зростання вартості житла у певному регіоні, адже попит на житло з боку туристів приводить до підвищення ціни оренди та купівлі житла, що робить його недоступним для місцевих жителів. В'їзний туризм негативно впливає і на місцеву культуру та традиції, призводячи до її надмірної комерціалізації та адаптації під туристичні потреби. Так, мусульманська спільнота ОАЕ чи Саудівської Аравії негативно відгукується про

недотримання місцевих звичаїв туристами, а культура життя бедуїнів практично повністю знищена впливом туристів. Наплив туристів негативно відображається і на стані екології певного регіону, адже під їх впливом відбувається виснаження природніх ресурсів: вирубування лісів, осушування боліт, забруднення водою тощо. Негативним чинником в'їзного туризму є зростання залежності економіки країни прибуття від туризму, що робить її особливо вразливою до природніх катастроф, політичної нестабільності чи інших зовнішніх криз.

Висновки до розділу 1

Найціннішим надбанням людства, ключовим елементом розвитку історичної свідомості, важливим чинником формування національної ідентичності та створення суспільних цінностей, що об'єднують, є історико-культурна спадщина - сукупність успадкованих сучасниками від попередніх поколінь культурних цінностей.

Історико-культурна спадщина є важливою частиною туристичного потенціалу країни. Історико-культурний туризм – це туризм, метою якого є ознайомлення з історичними архітектурними та археологічними пам'ятками, відвідування замків, палаців, фортифікаційних споруд, музеїв, театрів, картинних галерей, історико-культурних фестивалів тощо.

Найпопулярнішими об'єктами історико-культурного туризму, які приваблюють щороку тисячі відвідувачів є замки та фортифікаційні споруди - укріплене житло королів, шахів, феодалів, султанів та інших володарів.

Замковим туризмом називають вид туризму, який пов'язаний із відвідуванням та ознайомленням із різного роду оборонними спорудами та пам'ятками фортифікаційного будівництва, одним із різновидів якого є замки.

Замком називають будівлю або комплекс будівель, які мають поєднувати оборонно-фортифікаційне та житлове призначення. Замки відносять до оборонної архітектури. Замками називають і житлові споруди, які втратили свою оборонну функцію або просто стилізовані під замок, але які не є оборонними з військової точки зору. Розрізняють також поняття «замок», «фортеця» і

«цитадель». Виникнення, розквіт та занепад замків у різних регіонах та країнах відбувалися у різний період і ці явища тісно пов'язані із соціально-політичним устроєм цих країн.

Замки класифікують за великою кількістю ознак.

В'їзний туризм є однією із найважливіших форм сучасного туристичного бізнесу адже рівень його розвитку визначає ефективність функціонування всієї туристичної сфери країни. В'їзний туризм – поїздки відвідувачів-нерезидентів за межами регіону їх звичного проживання. Він є формою міжнародного туризму.

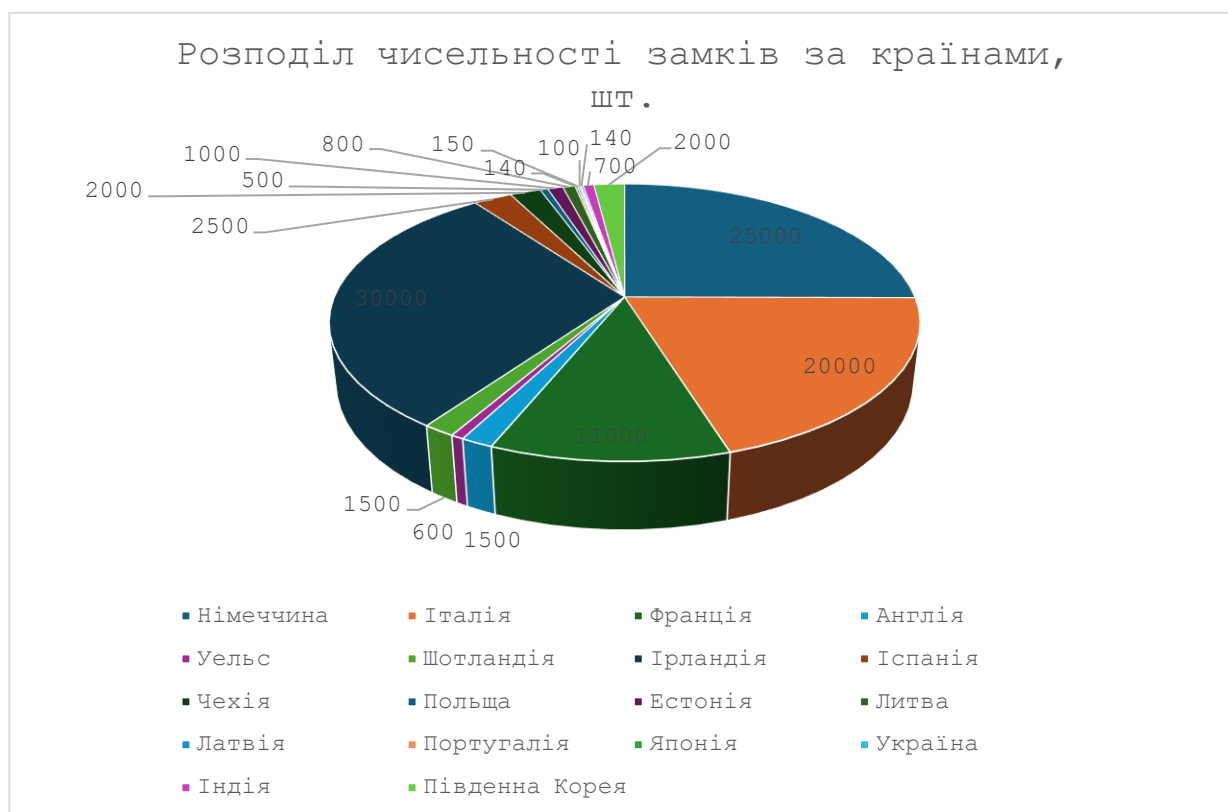
На розвиток міжнародного туризму, в тому числі і в'їзного туризму, впливає дві групи факторів: суспільно-географічні та індивідуально-психологічні. Для кожної країни в'їзний туризм є важливим джерелом валютних надходжень і забезпечує ряд переваг. Однак в'їзний туризм має також і негативні риси, які важливо враховувати, приймаючи рішення щодо туристичної діяльності.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ЗАМКІВ СВІТУ ТА УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ТУРИЗМІ

2.1 Характеристика відомих замків та фортифікаційних споруд світу як туристичного ресурсу

До списку найвідоміших та найпопулярніших замків світу належать ті, котрі на сьогоднішній день зберегли свій архітектурний стан, їх поступово реставрують, відновлюють, популяризують, рекламують, вони ваблять своєю красою і величиною туристів з усього світу. Чимало з них вважаються культурною спадщиною людства через їх історичне, культурне та архітектурне значення.

Розподіл замків за країнами світу подано у вигляді малюнка 2.1.



Малюнок 2.1. Розподіл замків за країнами світу

Джерело: сформовано автором

За чисельністю замків у світі переважає Німеччина, адже тут знаходиться понад 25 тисяч замків. Причиною цього є історія Німеччини з частими бойовими діями на її території. Адже Німеччина набула сучасних кордонів лише в 1871 році. До цього це була сукупність дрібних держав. Для того, щоб контролювати власні землі, захистити себе і свої сім'ї від нападників, багато могутніх лордів і лицарів будували власні замки [3]. Найвідомішими замками Німеччини є замки Нойванштайн, Вартбург і Меерсбург.

На другому місці за чисельністю за кількістю замків знаходиться Італія на території якої розташовується близько 20 тисяч замків. Вони поділяються на замки Північної Італії (Замок Фенікс, розташований в альпійській долині Аоста), Південної Італії (Кастель дель Монте, Апулія, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО) та Центральної Італії (Рокка Пауліна, розташований у Перуджо і є важливою частиною історії міста), за типом варіюються від розкішних палаців до древніх фортець і відображають багату культурну спадщину країни.

Згідно даних французького міністерства культури у Франції розташовано понад 11 тисяч замків. З урахуванням руїн, палаців, приватних маєтків та середньовічних фортець, які у Франції називають «шато», кількість таких споруд може досягати 45 тисяч. Найвідомішим французьким замком є Версаль – палацово-парковий комплекс, колишня резиденція французьких королів, яка була збудована у стилі французького бароко Людовіком XIII у 1661-1710 рр. Серед відомих французьких замків також Мон-Сен-Мішель, замок Шамбор, замок Гайяр та інші.

У великій Британії розташовано близько 4 тисяч замків, з них близько 2 тисяч знаходиться в Шотландії, 1500 – в самій Англії. Перші замки були побудовані в Великій Британії після завоювання норманами у 1066 році. Вільгельм Завойовник наказав побудувати замок у Гастінгсі ще до початку знаменитої гастінгської битви. Впродовж наступних 150 років нормани побудували більше 1000 замків у Англії та Уельсі з метою кращого контролю завойованих земель. Такі замки будувалися на земляному кургані на вершині якого була дерев'яна вежа. Першим таким замком були замки Мот і Бейлі. Вони були повністю дерев'яні, тому будувалися досить швидко, однак були вразливі до нападів ворогів, які їх спалювали. Тому за наказом Вільгельма Завойовника замки в Англії почали зводити з каменю. Такими замками є: замок Кенілворт, Дуврський замок, Нанні та інші. Найвідомішим замком Британії є Віндзорський палац – резиденція британських монархів і найстаріший замок, який все ще заселений. Будівництво його розпочалося у часи Вільгельма Завойовника, впродовж століть він був резиденцією 39 британських монархів, 10 з яких поховані в ньому.

Регіоном з найбільшою кількістю замків на квадратну милю є Уельс, в якому знаходиться більше 600 замків, найвідомішими з яких є: замок Карфіллі, Гарлек і Кардіффський замок.

Шотландія також відома своїми замками, чисельність яких коливалася від 2 до 4 тисяч замків протягом її історії. Сьогодні в Шотландії близько 65 замків є діючими [3]. Найпопулярнішим шотландським замком, її символом є

Единбурзький замок. Його було побудовано в 11 столітті і замок вважається найбільш укріпленим у Європі. Впродовж своєї історії Единбурзький замок був королівською резиденцією (тут жили король Яків IV та королева Марія Шотландська), військовим гарнізоном, тюрмою та фортецею. Щороку Единбурзький замок відвідує понад 2 млн. туристів. Іншими популярними шотландськими замками є замок Уркхарт, замок Карлаверок, замок Танталлон, замок Балморалл та інші.

В Ірландії знаходиться понад 30 тисяч замків, включаючи руїни. Така велика кількість замків у маленькій країні зумовлена кількома причинами. По-перше в Ірландії завжди було багато лісів та земель для будівництва замків, по-друге, в Ірландії з давніх часів було багато воєн, тому виникала необхідність контролювати землі, по-третє, в Ірландії переважно рівнинний ландшафт, що полегшує будівництво замків і покращує їх стратегічне розташування. Найвідомішими ірландськими замками є замок Короля Джона (замок 13 ст., розташований на острові Кінгс у Ламеріку, біля річки Шеннен, замок Кешелл – скеля Святого Патрика (за легендою саме тут Святий Патрик хрестив короля Аенгуса), замок Данлус, розташований на скелях вздовж узбережжя графства Антрім.

В Іспанії знаходиться понад 2500 замків, збудованих у найрізноманітніших архітектурних стилях від мавританського до барокко. Історія іспанського замкового будівництва відображає військові, політичні та культурні зміни в країні. Перші замки почали зводитися в Іспанії ще за часів Римської імперії, а найбільшого розквіту їх будівництво одержало у часи Середньовіччя. Це пов'язано з необхідністю іспанських вельмож захищати свої володіння від мусульманських сусідів з півдня. За часів мусульманської доби в Іспанії було побудовано багато замків естетичного вигляду, які служили резиденціями знаті. Найвідомішими замками Іспанії є: Альгамбра в Гранаді (величезний комплекс, колишня римська фортеця 9 століття була розбудована у 13 ст. мавританськими султанами Насридами). Альгамбра вважається кращим зразком мавританського впливу в замкобудуванні. Також відомим іспанським замком є замок Кока (район

Сеговія). Замок побудований у 15 столітті і відображає архітектурний стиль мудехар. Замок Кока є більше ефектною резиденцією ніж військовим укріпленням. Замок Лоарр розташований на пагорбі з видом на гірське село Айербе в Піренеях. Він вирізняється серією циліндричних веж, залишками оборонних постів, які колись стояли на сторожі вздовж частково зруйнованої зовнішньої стіни.

Спроектований як військова фортифікаційна споруда та королівська резиденція, цей замок особливо добре захищений вапняковим фундаментом, який утворює його основу, що забороняє підступні атаки з підземного тунелю. Він був побудований в кінці 11 століття для короля Санчо Раміреса I Арагонського, пізніше в замку розміститься монастир августинців. Це один з небагатьох замків Іспанії, який не має мавританських впливів у своїй архітектурі [30].

У Чехії знаходиться близько 2 тисяч замків різноманітних архітектурних стилів починаючи від середньовічних замків і закінчуючи палацами епохи Відродження в стилі бароко. Всі вони є важливими культурними та історичними пам'ятками. Найвідомішим чеським замком є Празький Град - замок, збудований у IX столітті, що багато разів реконструювався і був резиденцією правителів Богемії та Римської імперії. Празький град внесений до книги рекордів Гінеса як найбільший цілісний замковий комплекс у світі з площею 228 км². Частиною комплексу є собор святого Віта – головний кафедральний собор Праги, в якому поховано багато правителів Чехії. Щороку його відвідує 1,8 млн. туристів. Іншими популярними замками Чехії є замок Глубока над Влтавою – збудований в середині 13 століття як сторожовий замок над річкою Влтавою, пізніше перейшов у володіння кількох аристократичних родів, замок Локет, Пардубіце та інші.

Понад 500 замків розташовано в Польщі від середньовічних суворих укріплень до казкових палаців. Деякі з польських замків внесені до об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Багато польських замків збудовано лицарями Тевтонського ордену, зокрема і найбільший замок у світі Мальборк. Цей замок

має площу 52 акри і є найбільшою цегляною спорудою, яку збудувала людина. Його було збудовано тевтонськими лицарями у 1200-х роках з червоної цегли і складається замок Мальборк з трьох окремих замків. Даний комплекс впродовж кількох століть був об'єктом суперечки за право володіння між німецькими і польськими лицарями. Іншими популярними замками Польщі є другий за величиною замок Квідзин, теж збудований тевтонськими лицарями, Вавельський готичний замок у Кракові (внесений до спадщини ЮНЕСКО), замок 10 століття у Нижній Селезії Ленно (належав Генріху Бородатому та герцогині Ядвізі) та багато інших.

Приморська країна Естонія може похвалитися наявністю більше 1000 замків збудованих починаючи із 13 століття. Замки в Естонії колись були домом для датських, шведських, німецьких і російських регентів і землевласників. Більшість з них зараз є музеями, розкішними готелями або орендованими приміщеннями [18]. Найвідомішим естонським замком є замок Тоомпеа, де сьогодні розташований парламент Естонії. Замковий комплекс був побудований в 13-14 століттях, коли країна знаходилася під владою Данії. Велична будівля парламенту була добудована в 20 столітті. Родовід власників замку включає Орден Братів Меча, Тевтонський орден, Шведів та Російську імперію. З того часу, як Естонія проголосила незалежність у 1918 році, замок Тоомпеа залишається штаб-квартирою естонського уряду [31]. Іншими відомими замками Естонії є Тартуський замок, замок Поліцамаа, Алацківський замок та інші.

Більшість замків іншої прибалтійської країни – Литви датуються серединою 13 століття. Всього в Литві знаходиться понад 800 будівель монументального типу (палаців, фортець, замкових руїн). Багато замків збудовані у часи Середньовіччя і є практично руїнами, але багато є і повністю відновленими. Найвідомішими замками Литви є: Тракайський замок – середньовічна фортеця посеред озера Гальве, колишня резиденція литовських королів та вельмож; замок з біло-сріблястої цегли Біржай, побудований у 1500 році для захисту Бірзайського князівства від загарбників з півночі (він був двічі

зруйнований і відбудований шведами); замок Сісікай, побудований у стилі ренесанс у 16 столітті та багато інших.

У Латвії знаходиться понад 140 замків, багато з них мають важливе історичне значення і знаходяться в різному стані – від руїн до добре збережених палаців. Найвідомішими латвійськими замками є: Ризький замок, споруджений у місті Рига на березі річки Даугава у 1330 році. Він неодноразово перебудовувався і сьогодні є офіційною резиденцією Президента Латвії; Трейденський замок у місті Сігулда, заснований в 1214 році за вказівкою ризького єпископа Альберта; Карастпільський замок 13 століття на березі річки Даугави. За час свого існування кілька разів спалювався і знищувався у війнах, але завжди відновлювався [14] та інші.

Фортифікаційні споруди Португалії налічують біля 150 замків та веж. Більшість з них є дивовижним поєднанням середньовічної європейської культури та мавританського впливу. Багато замків Португалії включені до спису ЮНЕСКО. Найвідомішими з них є Вежа Белен, збудована у 1514 році для захисту Лісабона від піратів, Замок Маврів, побудований у 8 столітті неподалік Сінітри на пагорбі посеред лісу та багато інших.

Цікавим із різних точок зору є замкове будівництво Японії. Традиційний японський замок будувався з каменю та дерева і оточувався ровом та стінами. Вони призначалися для оборони стратегічно важливих територій та для демонстрації влади великих військових феодалів (дайме). До наших днів збереглося близько 100 замків, деякі з них, наприклад, замок Мацуе і замок Коті, побудовані в 1611 році, збереглися в первісному стані, інші, наприклад, замок Хіросіма, зруйнований під час бомбардування Японії у Другій світовій війні, і деякі інші замки були відбудовані заново і зараз служать музеями [8]. Залежно від місця розташування японські замки поділяються на чотири види:

- Гірські, які розташовувалися на важкодоступних вершинах гір і використовувалися під час воєн для укриття і не були придатними для мирного життя. Такі замки були невеликими і сейсмостійкими. Прикладом гірського замку є замок Івакуні.

- Рівнинно-гірські замки будувалися на пагорбах або височинах посеред рівнин. Вони були набагато місткішими в порівнянні із гірськими, хоча і менш захищеними. Прикладом рівнинно-гірського замку є замок Хімеддзі.
- Рівнинні замки, які були найзручнішими для життя. Навколо них будувалися міста, зводилося транспортне сполучення. Однак для рівнинних замків були небезпечні повені.
- Замки на воді (плавучі замки), особливістю яких є використання фрагмента прибережної смуги моря (у замків Накацу, Хірадо і Карацу) або озера (замок Такасіма) у якості оборонного рову.

Також доволі цікавим і своєрідним є замкове будівництво Південної Кореї.

Замки в Кореї значно відрізняються від європейських аналогів, адже більшість з них побудовані у вигляді високих кам'яних стін, на відміну від багатоповерхових веж в Європі. Найхарактернішим у замках Кореї є їх дископодібні вхідні проходи до головних воріт. Незважаючи на те, що замки в Кореї не мають величних європейських вертикальних споруд, вони розкинулися горизонтально на горах з мальовничою красою [6]. Найвідомішими замками південної Кореї є: палацовий комплекс Чхандоккун, побудований у 1418 році як літня резиденція імператорської сім'ї; палац Токсогун у Сеулі; палац Чьхонваде, палац Кьохонкігун та багато інших.

Одні із найкрасивіших замків світу знаходяться в Індії. Замки, зроблені з землі, дерева та каменю відносяться до часів, коли Індією правили раджпути та Великі Моголи. Найвідомішими з них є: Червоний Форт у Делі, збудований у 1638 році, який дозволив перенести столицю з Агри до Делі і був королівською резиденцією близько 200 років від правління Шах-Джахана до Бахадур Шаха Зафара; Майсурський палац, який є поєднанням раджпутського, мусульманського, індуїстського та готичного архітектурних стилів; замок Агра, побудований правителем Великих Моголів Бабуром та багато інших.

Усі вищереперелічені зразки замкового та фортифікаційного будівництва приваблюють мільйони туристів щороку, а отже виступають потужним туристичним ресурсом.

Перелік найвідвідуваніших туристами замків подано у вигляді таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Найпопулярніші серед туристів замки світу

Назва замку	Локація	Опис	Зображення замку
Замок Нойшванштайн	Баварія, Німеччина	Замок у неороманському стилі було збудовано у XIX ст. на замовлення короля Баварії Людвіга II поблизу містечка Фюссен. За деякими оцінками його вважають найгарнішим замком у світі. Щороку його відвдує 1,6 млн. туристів, а у літній час – 6000 туристів на добу. Замок став прототипом заставки студії Волта Діснея	
Празький Град (Празький замок)	Прага, Чехія	Замок, збудований у IX столітті, багато разів реконструювався, був резиденцією правителів Богемії та Римської імперії, є найбільшим цілісним замковим комплексом у світі з площею 228 км ² . Щороку його відвідує 1,8 млн. туристів,	
Замок Бран	Брашов, Румунія	Замок був збудований на скелі у 1212 році у неоготичному стилі з каменю та цегли як фортеця через ущелину Рукар-Бран. Став всесвітньовідомим завдяки легенді про графа Дракулу.	

		Щороку його відвідує близько 1 млн. туристів.	
Замок Хімедзі	м. Хімедзі, Японія	Замок рівнинного типу, був побудований у 1346 році як один із замків роду Акамацу. Є прикладом японської замкової архітектури періоду Едо. Щороку його відвідує близько 1, 5 млн. туристів.	
Абатство Сен-Мішель	Нормандія, Франція	Абатство збудоване на вершині скелястого острова у готичному стилі у 709 році 09 року єпископом Обер Авраншський. Згідно з легендою, йому з'явився Архангел Михаїл та вказав це місце для будівництва обителі. Щороку його відвідує близько 1, 8 млн. туристів.	

Україна також має величезну кількість замків та фортифікаційних споруд, які є основою в'їзного туризму.

2.2. Сучасний стан замків України

Україна має повне право пишатися своєю історичною спадщиною, яка залишила по собі шедеври архітектури минулого – величні замки, палади та фортеці. Стан вітчизняних замків є надзвичайно різноманітним, адже багато з них залишилися лише у вигляді руїн, в той час як багато інших вражають красою та величчю туристів, адже збереглися практично у первісному вигляді.

Розглянемо найпопулярніші серед туристів замки України детальніше. Найбільша кількість замків в Україні розташовується на Львівщині, Тернопільщині, Волині, Поділлі, Закарпатті та на Півдні України.

Розглядаючи замки Львівщини, варто відзначити, що основні замки тут розташовані дугою, що дозволило створити популярний туристичний маршрут «Золота підкова Львівщини». До найпопулярніших замків Львівської області відносяться Олеський, Підгорецький, Золочівський, Свірзький, Жовківський, поморянський та Старосільський замки.

Олеський замок є одним із найдавніших замків України. Розташований він у смт. Олесько Золочівського району і збудований одним із синів галицько-волинського князя Юрія Львовича на плато пагорба у заплаві річки Ліберець у 13-14 ст. Тривалий час був об'єктом суперечки між Польським Королівством та Великим князівством Литовським, потерпав від татарських набігів. Тут народився польський король Ян Собеський. Сьогодні Олеський замок є музеєм і приваблює туристів в основному з Польщі та України і, на жаль, є маловідомим для туристів з інших країн.

Підгорецький замок розташований у селі Підгірці Золочівського району Львівської області. Він є рівнинним замком, збудований на плато і має форму квадрата на рогах якого розташовані п'ятикутні бастіони. Архітектурний стиль Підгорецького замку – пізній ренесанс та бароко. Замок було збудовано у 17 столітті на місці колишньої садиби Підгорецьких за вказівкою коронного гетьмана Станіслава Конєцпольського. З трьох боків палац був оточений глибоким ровом, з північного боку, зверненого до долини, він мав гарну терасу з балюстрадою і скульптурами. Замок страждав від набігів татар, також тут зупинявся французький письменник Оноре де Бальзак. Хоча Підгорецький замок сьогодні перебуває в доволі занедбаному стані і потребує реставрації, він приваблює велику кількість туристів з усієї країни.

Золочівський замок у місті Золочів Львівської області перебуває у доволі хорошому стані. Він був збудований у 1634 році Якубом Собеським, батьком короля Польщі Яна Собеського по проекту невідомого італійського архітектора. У дворі замку є два палаци – Великий та Китайський.

Свірзький замок розташований у селі Свірж Перемишлянського району Львівської області. Цей замок був збудований у 15 столітті і мав оборонні функції. Сьогодні замок перебуває у доволі занедбаному стані.

Жовківський замок розташований у центрі міста Жовква Львівської області. Замок було збудовано у 16 столітті як оборонну споруду в архітектурному стилі ренесанс на замовлення Станіслава Жолкевського. Його було збудовано з цегли і каменю. Чотирикутний у плані із вежами на кутах, оточений ровом із водою не тільки зовні, а й з боку міста, замок був добре захищений від ворожих нападів. Сьогодні Жовківський замок знаходиться в занедбаному стані, однак його посилено реставрують з метою використання частини приміщень замку у якості готелю, ресторану та концертного залу.

Поморянський замок розташований у селищі Поморяни Золочівського району Львівської області. Замок було збудовано у 15 столітті на невисокому пагорбі, який колись омивався ставами, мочарами та водами Золотої липи. Він належав руській родині Кірдеїв. Архітектурний стиль замку - пізній ренесанс, бароко. У свій час Поморянський замок відіграв важливу роль у боротьбі з турками і татарами. Сьогодні він знаходиться на реставрації.

Старосільський замок у Пустомитівському районі Львівської області було збудовано у 15 столітті у стилі ренесанс. Він має площу понад 2 га і вважається найбільшим на Львівщині. На жаль, сьогодні Старосільський замок перебуває в напівзруйнованому стані.

Щодо замків Львівщини, які не увійшли до маршруту «золота підкова», то варто відзначити, що вони знаходяться у доволі занедбаному стані. Це стосується таких об'єктів як давньоруська фортеця Тустань, Бродівський та Добромильський замки.

Давньоруська наскельна фортеця Тустань у с.Урич збудована у 9-15 століттях і є унікальною пам'яткою оборонної архітектури. У часи Київської Русі, Галицького та Галицько-Волинського князівства Тустань була адміністративним центром волості і тут брали мито за перевезення солі. Гарнізони цього скельного замку охороняли дороги, що вели на так званий «руський шлях».

Бродівський замок бастіонного типу був збудований у 17 столітті у м.Броди. Він є п'ятикутним, оточеним глибоким ровом і збудованим у кращих традиціях голландського та італійського оборонного зодчества. Пізніше у 18 столітті Бродівський замок був перебудований Станіславом Потоцьким у палац-резиденцію у стилі бароко. Сьогодні замок перебуває у вкрай занедбаному стані, хоча його особливості та розташування дозволяють перетворити його на перспективний готель.

Західне Поділля (Тернопільщина) – багатовіковий форпост Речі Посполитої на шляху турецьких та татарських навал. Саме тому цей край може похвалитися наявністю більш як 500 замкових споруд різного ступеню збереженості. Найвідомішими з них є Збаразький замок, Кременецький замок, Тербовлянський замок, Сидорівський, Чортківський та багато інших. Багато з них входить до Національного заповідника «Замки Тернопілля». Будівництво найвідомішого з них – Збаразького розпочалося у 1620 році. Замок збудовано у стилі пізнього Ренесансу і володіли ним по черзі князі Збаразькі, Вишневецькі і магнати Потоцькі.

Тербовлянський замок над річкою Гнізною збудував князь Василько пережив впродовж своєї історії цілий ряд штурмів і сьогодні він вщент зруйнований.

Замки Волині ведуть свою історію із дулібських та давньоруських часів, тому тут найкраще збереглися традиції давньоруського зодчества. Серед найвідоміших замків цього регіону є Луцький замок, Любомильський та Олицький замки.

Луцький замок (Замок Любарта) – збудований на місці древньоруської кам'яної фортеці литовсько-руським князем Любартом Гедеміновичем у 1350 році. Луцький замок архітектурно має готичний стиль та стиль ренесанс і збудований із червоної цегли. Замок Любарта утворюють три наріжні башти: В'їзна, Стирова та Владича, з'єднані мурами з бійницями. У центрі замкових стояв величний кафедральний собор Іоанна Богослова — усипальниця князя Любарта та інших волинських князів — збудований у другій половині 12 ст.

волинським князем Ярославом Ізяславовичем. Цей замок є одним із найкраще збережених замків України.

Багату фортифікаційну історію має Рівненська область. На її території розташовані такі відомі замки як Острозький замок, Дубенський замок, замок князів Чарторийських у Клевані та багато інших.

Острозький замок побудовано у місті Острог на місці дерев'яного укріплення, зруйнованого монголо-татарами. Найбільшого розквіту він досяг у часи правління київського воєводи Констянтина Острозького. Замок був оточений глибоким ровом, наповненим водою. Башти служили оборонною системою для замку: Мурована вежа, Кругла Вежа, Богоявленська церква-фортеця та Надбрамна башта (з 1905 року— дзвіниця) [22]. Впродовж віків замком, окрім Острозьких, володіли князі Заславські, Любомирські, Баратинські, кожен з яких додавав замку нові архітектурні елементи.

Дубенський замок у стилі пізнього ренесансу було збудовано у 1492 році князем Констянтином Острозьким. Впродовж своєї історії замок неодноразово перебудовувався. Замок перебуває у хорошому стані сьогодні, проведена його реставрація, а у самому замку діє музей.

Закарпаття може похвалитися класичними феодальними замками західноєвропейського типу. Такими замками є: Мукачівський замок (Паланок), Ужгородський, Чинадіївський та багато інших.

Замок Паланок розташований на горі у м. Мукачево і збудований приблизно у 11 столітті. Замок поєднує різні стилі і складається з трьох частин: Верхнього, Середнього і Нижніх замків. Сучасного вигляду Паланок набув у 17 столітті, він тривалий час належав угорським князям. Сьогодні замок є історичним музеєм, який щороку відвідується великим числом туристів.

Ужгородський замок збудовано у 9-10 століттях і перебудовано у 17 столітті у стилі пізній ренесанс та бароко. Він є суворою двоповерховою спорудою прямокутної форми на кожному розі якої є квадратна вежа. Сьогодні Ужгородський замок є краєзнавчим музеєм і одним із найвідвідуваніших туристичних об'єктів України.

Найвідомішим замком Передкарпаття є Хотинська фортеця - середньовічна укріплена фортифікаційна споруда в Хотині, збудована русовлахами за господарювання Мушатів у Молдавському князівстві на межі 13-17 століть на місці руського городища 9-13 століть. Ця фортеця на правому березі Дністра була однією з наймогутніших у тогочасній Східній Європі, важливим оборонним і торговельним пунктом Молдавії в часи господаря Олександра Доброго [28]. Сьогодні Хотинська фортеця є Державним історико-культурним заповідником, який щороку відвідується тисячами туристів.

Замки Хмельниччини включають Кам'янець-Подільську фортецю, Меджибізький, Сатанівський, Жванецький та інші замки.

Найвідомішим з них є фортеця у Кам'янці-Подільському. Її було засновано у 12 столітті як важливу оборонну споруду. Фортеця стоїть на острові, оточеному каньйоном по долині якого протікає річка Смотрич. Замок складається з двох частин: старий замок з мурами та баштами та новий замок з земляними валами та ровами. До складу фортеці входить 11 башт, кожна з яких має свою назву та історію. Наприклад, у Кармелюковій башті був тричі ув'язненим Устим Кармалюк. Сьогодні фортеця є частиною Національного історико-культурного заповідника «Кам'янець» і належить до семи чудес України.

Меджибізький замок було збудовано у 16 столітті в смт Меджибіж. Він має форму видовженого трикутника з могутніми стінами та кутовими вежами.

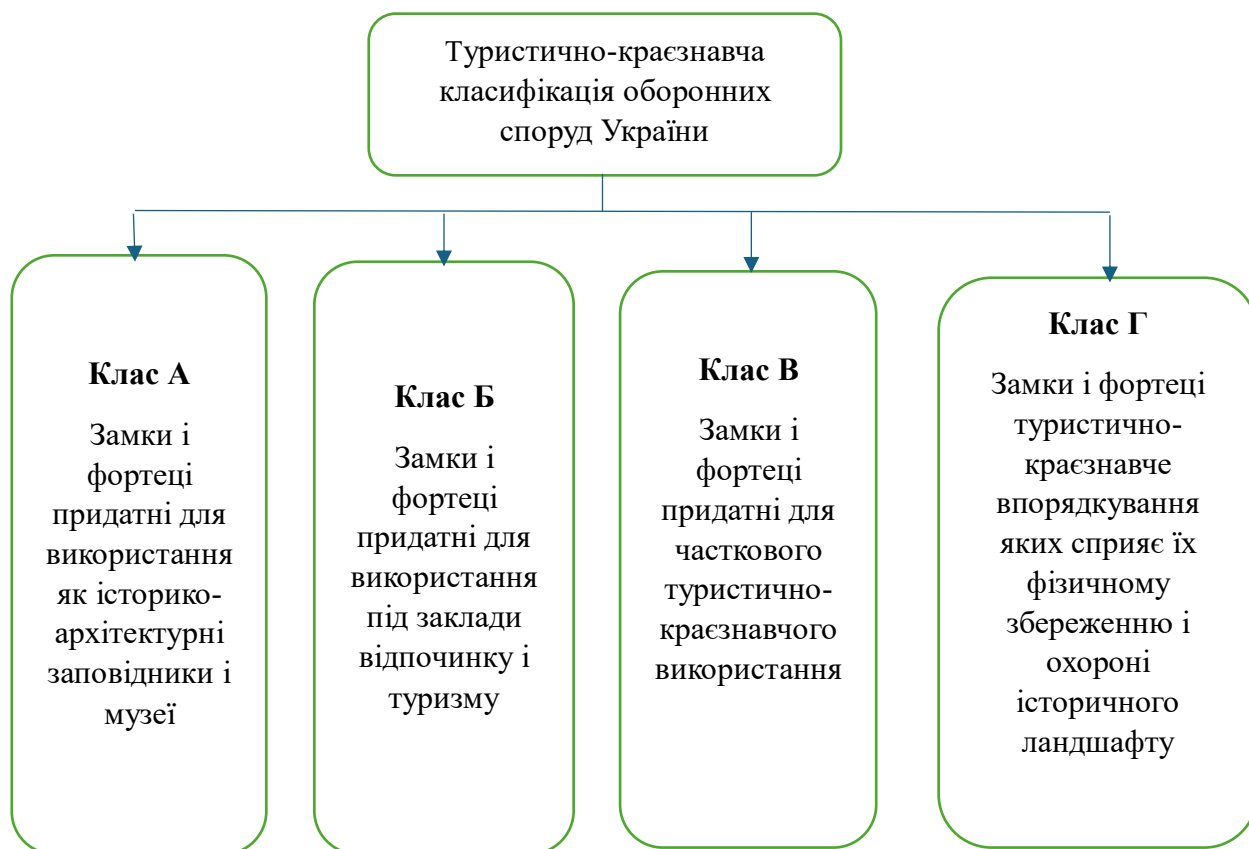
Серед замків Півдня України найвідомішою є Аккерманська фортеця у м. Білгород-Дністровський. Її було споруджено у 13-15 століттях на руїнах древньогрецького міста Тіра. Засновниками фортеці вважають генуезців. Аккерманська фортеця є однією із найбільших фортець України і, водночас, найкраще збереженою. Загальна площа фортеці – більше 2 га, а периметр стін – 2,5 км. З півночі фортеця підступає до Дністровського лиману, а з трьох інших сторін її оточує рів. Сьогодні Аккерманська фортеця є одним із найпопулярніших туристичних об'єктів Півдня України, тут проводяться вистави, фестивалі, зйомки фільмів. Іншими відомими фортифікаційними спорудами Півдня є Палац Курісов (с. Петрівка, Одеська область) – унікальний палац 19 століття в мавритансько-

готичному стилі, колишній родовий маєток Івана Курису; Херсонська фортеця та багато інших.

Всі ці замки та фортифікаційні споруди з більшим чи меншим успіхом використовуються в туристичній галузі України.

2.3. Особливості використання замків у туристичній галузі

Сьогодні замки та фортифікаційні споруди втратили своє первісне функціональне призначення. Сьогодні багато з них знаходяться в стані занепаду, зазнали непоправних руйнувань. В той самий час, як багато з них можуть стати цікавими об'єктами туристичної інфраструктури за прикладом країн Європи, у яких понад третина замків використовується у готельному та ресторанному бізнесі. З цієї позиції важливою є класифікація замків та фортифікаційних споруд О. Лесика, який запропонував розділити всі замки та фортифікаційні споруди на класи в залежності від придатності для розміщення у них закладів розміщення та харчування. Провівши аналіз історичної цінності замків, особливостей їх розташування, технічного стану, особливостей об'ємно-просторових та архітектурно-планувальних рішень, характеристики ландшафту довкола замку, характеристики особливостей сучасного використання, враховуючи економічну доцільність пристосування замків до сучасних реалій О.В. Лесик запропонував розділити всі замки на чотири групи (Малюнок 2.10) [16, с.76].



Малюнок 2.10. Туристично-краєзнавча класифікація оборонних споруд України

Джерело: сформовано автором за [16].

Згідно запропонованої класифікації, замки України, які належать до категорії А можуть використовуватися або вже використовуються як заповідники і музеї. До таких замків належать:

- ✓ заповідники в Києві, Львові, Луцьку, Білгород-Дністровському, Кам'янці-Подільському, Чернігові;
- ✓ музеї в замках Мукачева, Ужгорода, Луцька, Меджибожа, Чинадієво, Золочіва, Києва, Олеська, Острога, Хотина, Тербовлі та багато інших.

Замки категорії Б можуть використовуватися як заклади відпочинку, наприклад у якості тематичних готелів або ресторанів з лицарським колоритом. Зокрема:

- ✓ у якості готелів використовуються або можуть використовуватися замки: Збараський, Свіржський, Бережанський, Жовківський, Старосільський, Олицький, Клеванський;

- ✓ у якості пансіонатів використовуються або можуть використовуватися замки: у Збаражі, Підгірцях, Бродах;
- ✓ у якості туристичних баз за умови будівництва спальних корпусів використовуються або можуть використовуватися замки в Поморянах, Летичеві, Панівцях;
- ✓ у якості притулків для туристів використовуються або можуть використовуватися замки в Яблунівці, Сидорові, Золотому Потоці, Микулинцях, Ізяславі, Староконстантинові.

Замки і фортеці придатні для часткового туристично-краєзнавчого використання відносяться до класу В. У таких замках можна розміщувати туристичні заклади. Їх можна розділити на дві категорії:

- ✓ власне замки, зокрема Хустський, Гологорський, у Кудрівцях, у Невицькому, Скалі Подільській, Скалаті, Добромилі, Долині, Чернелиці, Алушті, Феодосії, Судаку;
- ✓ пам'ятки архітектури біля яких можна будувати засоби розміщення (готелі, турбази, бази відпочинку), зокрема: замки в Хотині, Кам'янці-Подільському, Меджибожі, Білому Камені, підзамочку, Корці, Невицькому, Королевому, Володимирі-Волинському, Білгород-Дністровському, Кременці, Судаку, Феодосії, Балаклаві, Севастополі, Каменському.

До класу Г належать замки і фортеці туристично-краєзнавче впорядкування яких сприяє їх фізичному збереженню і охороні історичного ландшафту. Вони використовуються як історико-архітектурні заповідники, різноманітні музеї, санаторії, інтернати, навчальні заклади, культурно-просвітні установи, будинки для перестарілих.

Під історико-архітектурні заповідники та музеї варто використовувати найцінніші замкові й монастирські ансамблі в комплексі з іншими пам'ятками історії та культури, мальовничими навколишніми ландшафтами. Названі архітектурно-територіальні комплекси відводять під національні історико-культурні заповідники. В окремих пам'ятках архітектури цих заповідників можуть влаштовуватися різноманітні музеї, а частина території та архітектурної

спадщини може бути відведена під заклади анімаційно-ремісничого, сувенірно-торгового, нічліжного й гастрономічного призначення [23, с.67].

Замки категорій Б і В можна використовувати в туристичній галузі в якості закладів харчування та розміщення, а замки категорій А і Г можуть стати об'єктами культурно-пізнавального туризму. Однак замки категорії А і Г можуть стати осередками організації сучасних територіально-рекреаційних систем. Довкола них можна зводити будинки відпочинку, крамниці, заклади харчування, анімаційні атракції тощо.

Численні і різноманітні пам'ятки культурної спадщини України, мальовничі природні ландшафти стали передумовою для розробки туристичних маршрутів, які передбачають огляд замків та фортифікаційних споруд.

Популярними туристичними маршрутами, які включають відвідування історичних замків та фортець є:

1. «Золота підкова Львівщини» - популярний туристичний маршрут, що включає огляд найпопулярніших замків Львівської області. Назву маршрут отримав через те, що замки, пропоновані для огляду, розташовані у вигляді підкови. Даний маршрут довжиною 238 км. включає відвідування Олеського, Підгорецького, Золочівського, Свірзького, Жовківського, Поморянського та Старосільського замків.
2. «Замки Закарпаття» - автомобільний маршрут протяжністю 80 км, який передбачає огляд найвідоміших замків регіону: Ужгородського, Невицького, Мукачівського, замку Сент-Міклош у Чинадієво.
3. «Шляхами Волині» - даний маршрут передбачає відвідування низки історичних та культурних пам'яток Волинської та Рівненської областей, зокрема: Замок Любарта, Дубенський замок, Острозьку академію, а також численні церкви та монастирі, розташовані на території краю.
4. «По західному Поділлю» - маршрут включає відвідування наступних замків: Свіржський, Бережанський, Теребовлянський, Збаразького, палацу Вишневецьких, та міста Кременець з руїнами замку на горі Бона.

З метою збереження та ефективного використання природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів України, своєрідною віссю якої є найбільша водна артерія країни – Дніпро, подальшого розвитку туристичної діяльності розроблено Національну систему туристсько-екскурсійних маршрутів під загальною назвою «Намисто Славутича» [25, с.47]. Дана система охоплює дванадцять областей України: Дніпропетровську, Житомирську, Запорізьку, Київську, Кіровоградську, Миколаївську, Одеську, Полтавську, Сумську, Черкаську, Чернігівську. Результатом роботи системи є розробка пропозицій та рекомендацій щодо створення туристично-екскурсійних маршрутів за тематичними напрямками по місцях, багатих на пам'ятки історії, культури, архітектури та природи, а також пов'язаних із життям і діяльністю видатних людей. Передбачено здійснення численних радіальних подорожей та екскурсій з основних пунктів цих маршрутів.

Важливо відзначити, що замки та фортифікаційні споруди України є культурною спадщиною не лише України, вони становлять культурну та історичну цінність і для сусідніх держави, поєднаних з Україною спільною історією. Туристи з таких країн як Польща, Угорщина, Словаччина, країни Балтії, Туреччина, чиї предки проживали, будували, воювали за українські замки зацікавлені у відвідуванні таких замків та фортець. Однак, сьогоденне використання замків та фортифікаційних споруд в тому числі і у туризмі здебільшого залежить від місцевого самоврядування, простих підприємців, небайдужих людей. Держава не користується можливістю збільшити в'їзні туристичні потоки за рахунок замкового туризму.

Висновки до розділу 2

До списку найвідоміших та найпопулярніших замків світу належать ті, котрі на сьогоднішній день зберегли свій архітектурний стан, їх поступово реставрують, відновлюють, популяризують, рекламують, вони ваблять своєю

красою і величчю туристів з усього світу. Чимало з них вважаються культурною спадщиною людства через їх історичне, культурне та архітектурне значення.

За чисельністю замків у світі переважає Німеччина, Італія та Франція. Регіоном з найбільшою кількістю замків на квадратну милю є Уельс. Цікавим із різних точок зору є замкове будівництво Японії. Традиційний японський замок будувався з каменю та дерева і оточувався ровом та стінами.

Україна має величезну кількість замків та фортифікаційних споруд, які є основою в'їзного туризму. Стан вітчизняних замків є надзвичайно різноманітним, адже багато з них залишилися лише у вигляді руїн, в той час як багато інших вражають красою та величчю туристів, адже збереглися практично у первісному вигляді.

Найбільша кількість замків в Україні розташовується на Львівщині, Тернопільщині, Волині, Поділлі, Закарпатті та на Півдні України.

Замки та фортифікаційні споруди втратили своє первісне функціональне призначення. Сьогодні багато з них знаходяться в стані занепаду, зазнали непоправних руйнувань. В той самий час, як багато з них можуть стати цікавими об'єктами туристичної інфраструктури за прикладом країн Європи, у яких понад третина замків використовується у готельному та ресторанному бізнесі. З цієї позиції всі замки та фортифікаційні споруди України можна розділити на чотири класи в залежності від придатності для розміщення у них закладів розміщення та харчування.

Замки категорій Б і В можна використовувати в туристичній галузі в якості закладів харчування та розміщення, а замки категорій А і Г можуть стати об'єктами культурно-пізнавального туризму. Однак замки категорії А і Г можуть стати осередками організації сучасних територіально-рекреаційних систем. Довкола них можна зводити будинки відпочинку, крамниці, заклади харчування, анімаційні атракції тощо.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАМКОВИХ СПОРУД У ТУРИЗМІ

3.1. Застосування європейського досвіду для розвитку вітчизняного замкового туризму

Останні дослідження туристичних вподобань подорожуючих дозволяють зробити висновок про те, що замковий туризм стає дедалі популярнішим в світі, і особливо у Європі. Замки приваблюють численні потоки туристів, бажаючих зануритися в історію і помилуватися їх красою. Замки стають істотним джерелом доходів громад та територій на яких розташовуються. Важливим є той факт, що замковий туризм є важливим також для збереження замків, оскільки він є джерелом коштів, що можуть бути використані на відновлення та реставрацію замків.

Завдяки багатій історії та культурі Європи, пов'язаній із замками, замковий туризм користується тут великою популярністю. У Європі традиційно розміщено велику кількість замків різних типів починаючи від суворих середньовічних фортець і закінчуючи казковими палацами епохи Відродження. Одні з них розташовані у центрі європейських міст, інші – на природі, посеред лісів і полів. Одні замки збудовані для оборони від ворожих загарбників, інші – для проживання лицарів чи інших вельмож.

Більшість європейських замків є пам'ятками історії та архітектури, а отже туристи можуть замовити екскурсію з метою дізнатися більше про історію того чи іншого замку. Багато європейських замків оточені чудовими садами та парками, а отже туристи мають змогу насолодитися видами природи, зробити пам'ятні фото чи відео. Туристам пропонується зануритися і відчувати особливу атмосферу минулого, уявити себе прекрасною дамою або лицарем, який їй поклоняється. З цією метою у замках Європи організовуються різноманітні театралізовані дійства, культурні та розважальні заходи: вистави, мистецькі виставки, концерти, фестивалі.

Наприклад, офіційна резиденція британських монархів – Букінгемський палац є місцем проведення багатьох важливих королівських подій та церемоній таких як зміна почесної варти, королівський військовий парад та державні банкети. Ці події приваблюють туристів з усього світу, адже дають змогу звичайним людям зазирнути за лаштунки життя британських монархів і відчутися її велич.

На території Віденського палацу Шенбрунн знаходиться найстаріший зоопарк у світі - Tiergarten Schönbrunn. Його було засновано ще у 1752 році і він досі є одним із найпопулярніших зоопарків Європи. На його території мешкає понад 700 видів різноманітних тварин, включаючи африканських слонів, сибірських тигрів і великих панд.

У Единбурзькому замку, розташованому в Шотландії протягом року проводяться різноманітні заходи, включаючи історичні реконструкції, концерти та фестивалі. Проте найпопулярнішим серед туристів є захід, що має назву Королівське військове татуювання Единбурга. Ця подія проходить щороку з 1950 р. у серпні на еспланаді Единбурзького замку. Тут виступають військові оркестри, танцюристи та виконавці з усього світу, демонструючи унікальну музику, танці та культурні традиції шотландців. Виступи супроводжуються світловими шоу та феєрверками.

Українські замки та палаци також проводять різноманітні культурні та мистецькі фестивалі, концерти та лицарські турніри. Зокрема, у Аккерманській фортеці Білгород-Дністровського кожного літа проводиться молодіжний музичний фестиваль «Фортеця», в межах якого відбуваються лицарські бої.

У фортеці Кам'янця-Подільського щороку проходить міжнародний фестиваль середньовічної культури «Форпост». На ньому туристи можуть стати глядачами або учасниками масштабних лицарських боїв, змагань зі стрільби з луків та арбалетів, конкурсу історичного костюму. Окрім цього в межах фестивалю відбуваються виступи музичних та танцювальних гуртів, ярмарок, на якому можна скуштувати страви середньовічної кухні та навіть байк-шоу.

Луцький замок пропонує туристам незвичне свято під назвою «Ніч у замку Любарта». Дане арт-шоу пропонує гостям долучитися до банкету у середньовічному стилі, побачити історичні лицарські бої, взяти участь у театралізованих екскурсіях, перфомансах, майстер-класах з середньовічних танців.

У наскельному місті-фортеці Тустань вже більше десяти років проводиться фестиваль української середньовічної культури «Ту стань!» Суть цікавої назви фестивалю полягає в тому, що кожен хто буде присутній на фестивалі може стати учасником цікавого дійства. Кожного року тема фестивалю інша – від об'єднання Європи проти татарських завойовників до князівським міжусобиць. Також в межах фестивалю проводяться лицарські бої, виставка зброї, уроки середньовічних танців.

Ірландський замок Ешфорд також пропонує туристам цікаві заходи. Серед них соколине полювання, верхова їзда, риболовля, гольф та стрільба з лука. Туристи можуть також здійснити екскурсію на човні сусіднім Лохх-Карібським озером чи прогулянку чудовим національним парком Коннемара. В замку Ешфорд розташовано декілька ресторанів вишуканої кухні, в тому числі і нагороджений зіркою Мішлен ресторан Wilde's at the Lodge та їдальня короля Георга V. У цих закладах гості можуть спробувати середньовічну кухню та відчутти себе старовинними вельможними лордами та леді. У замку міститься також і готель з розкішно обставленими антикварними меблями номерами та видом на територію замку.

Ми пропонуємо запозичити досвід замку Ешфорд у плані організації схожих прогулянок на човні та парками для туристів та почати організовувати схожі розваги для відвідувачів Шарівського замку, оточеного парками та озерами і Червоноградського замку.

Палац Мірабель, розташований у Зальцбурзі, Австрія, відомий не лише своєю приголомшливою архітектурою та прекрасними садами, а й музичними концертами. Він також є місцем проведення весіль. Також у садах палацу

Мірабель знімалися сцени оскароносного фільму «Звуки музики», тому він є об'єктом кінотуризму серед фанатів фільму.

Ми пропонуємо запозичити досвід замку Мірабель в організації кінотурів і розробити та запровадити екскурсії місцями зйомок фільмів у вітчизняних замках та палацах. Зокрема такі тури можна проводити у Підгорецькому, Свіржському та Олеському замках, де знімався радянський фільм «Д'артаньян та три мушкетери», а також у Хотинській фортеці, яка була місцем зйомки фільмів «Тарас Бульба» та «Захар Беркут» та у Аккерманській фортеці – «Капітан Немо», «Фртеця Хаджибей» та багато інших.

Віденський палац Хофбург пропонує туристам окрім цікавих екскурсій та оглядів колекцій імператорської скарбниці побачити цікаве дійство – виступ всесвітньовідомих коней Ліпіцанер в іспанській школі верхової їзди.

Ми пропонуємо в якості цікавого неординарного туристичного заходу, який може проводитися на території замку організувати виступи та бої лицарів на конях. Такі заходи можуть проводитися на території Хотинської фортеці та замку Кам'янця-Подільського, адже вони мають найбільшу територію.

Варто зауважити, що чимало туристів відвідують замки разом із своїми дітьми. Європейські замки мають спеціальні програми для дітей такі як ігри, вікторини, дитячі екскурсії, майстер-класи тощо. Ми пропонуємо взяти цю практику на озброєння вітчизняним замкам і запровадити спеціальні дитячі програми. Це можуть бути історичні квести, майстер-класи із приготування середньовічних страв, вікторини з призами тощо.

Також маленьких і дорослих туристів приваблюють легенди про привидів – традиційних мешканців замків. Ми пропонуємо організувати цікаві квести на дану тематику. Наприклад, туристи можуть виконувати певні завдання, розгадувати загадки для того, щоб знайти привида (ним може бути відповідним чином одягнений і загримований актор).

Чимало вітчизняних замків мають свої легенди про привидів. Так у Луцькому замку за легендою мешкає привид жінки Оксани, яка шукає частини свого тіла. У Підгорецькому замку мешкає привид жінки у білій сукні, а по

Золочівському блукає привид Чорного Лицаря. Олевський замок може похвалитися одразу трьома привидами – Яна Каспера, Ченця Кістки та Адама Жолкевського, який покінчив життя самогубством.

Серед послуг, які пропонують європейські замки туристам є можливість зупинитися і переночувати в ньому. Саме тому багато європейських замків перетворені на розкішні готелі (таблиця 3.1.).

Таблиця 3.1.

Аналіз європейських замків, які перетворилися на готелі [17, с. 58]

Назва замку / готелю	Країна	Збудований	Особливість готелю	Перелік додаткових послуг	Додаткова інформація
Ашфорд Касл	Ірландія	XIII ст.	готель 5*	Ресторан, участь верхова їзда, прогулянки парками тощо М	Має всі сучасні зручності, підсобні приміщення були модернізовані
Шато де Вінї (Chateau de Vigny)	Франції	XVI ст.	9 номерів, на разі не працює, через занедбаний стан	Ресторан, участь у веденні сільського господарства, гольф, риболовля та верхова їзда тощо	зберіг свою старовинну архітектуру та інтер'єр, знімалися фільми (Le Capitaine Fracasse, Le Voile bleu тощо)
Пекфортон	Англії	XIX ст.	аналог замку Бістону, а з 2006 року перетворений на розкішний готель з 48 номерами	Класичний ресторан, пивний ресторан Продаж подарункових ваучерів 25-200 фунтів стерлінгів	Проводяться корпоративні, тимбилдінгові, весільні церемонії та інші святкові заходи (політика закладу – одне весілля на добу в будь-якому залі)
Груба Скала	Чехія	XIV ст.	готель 3*.	СПА-комплекс, лазня, сауна, масажний кабінет. стрільба з лука	Природний заповідник, після реконструкції увібрав в себе

				та канатна дорога	неоготичний стиль
Валтіонхотел лі	Фінляндія	XX ст.	готель 4*	SPA-комплекс з фінською, інфрачервоною і турецької саунами, басейн і ванни з гідромасажем, прогулянки парком та річкою	Розташований біля дамби та водоспаду
Обідуш	Португалія	XII ст.	3*	Проведення заходів: квітень – фестиваль шоколаду, липень – середньовікови й ярмарок, грудень – різдвяне селище	Збереглись деякі вікна і аркові проходи, які прикрашені середньовічним и барельєфами пам'ятна локація для медового місяцю та фотосесій відвідування замку лише для клієнтів готелю
Лідс	Англія	XI	замок	Ресторан, екскурсії, рослинний лабіринт, музей собачих нашийників, птаховий вольєр. Проводяться фотосесії	Поблизу замку побудовані готелі, вілли, які знаходяться в пішій доступності від замку, що робить території ще привабливішою
Графів Оропеса	Іспанія	XIV ст.	4*	Басейн, ресторан	Викуплений мережею Parador
Дромоленд	Ірландія	XV ст.	5*	Ресторан "Граф Томонд"	Ресторан відзначився нагородою «Мішлен»
Палац Леопольдскро	Австрія	XVIII	палац	Бібліотека Макса Рейнхарда	Готель знаходиться у флігелі, щоб потрапити до палацу, потрібно зупинитися в готелі

Європейський досвід перетворення замків на готелі можна запровадити і в Україні, тим самим розширюючи зону гостинності. Деякі вітчизняні замки вже діють як готелі. Зокрема, середньовічний замок Радомисль, що у Радомишлі, Житомирщина, пропонує гостям зупинитися на ніч у гостьових кімнатах. Ці кімнати оформлені в аскетичному стилі і вони більше нагадують монастирські клії, що дає можливість гостям зануритися у середньовічний колорит.

Замок Шенборнів сьогодні є діючим санаторієм, в якому проводиться оздоровлення та лікування хворих на серцево-судинні та неврологічні захворювання.

Цікавий досвід перетворення руїн старовинного замку на сучасний готель має садиба Сцибер-Мархоцького (Хмельницька область). Її було збудовано на руїнах Остроковського замку 12-14 століть від якого залишилися лише фрагмент стіни та вежа. Сьогодні замок знаходиться у приватній власності і на його території діє готель на шість номерів, оздоблений у середньовічному стилі з кімнатами, мебльованими під старовину, з дерев'яними меблями та кованими ручками.

Ми пропонуємо перетворити у готелі також кілька кімнат замку Паланок та Збарзького замку. Так у Мукачівському замку можна відкрити 3-4 номери, оздобивши кожен з врахуванням фрагментів його історії.

Важливим та популярним напрямом замкового туризму в Європі є організація у замках весільних та інших урочистих церемоній. Ми пропонуємо вітчизняним замкам розробити спеціальні пакети для молодят, які можуть включати церемонію розпису у замкових стінах, фотосесії в історичних інтер'єрах та банкети у замкових залах. Для організації весіль найкраще підійдуть найкрасивіші та найфотогенічніші замки України, такі як Олеський, Луцький, Мукачівський, Кам'янець-Подільська та Хотинська фортеці.

3.2. Шляхи використання замкового туризму для збільшення в'їзних туристичних потоків

Замки України є предметом інтересу не лише внутрішніх туристів, а й іноземців. Причинами цього є:

- ✓ як спільність історично-культурної спадщини українців та поляків, угорців, естонців, литовців, латвійців та інших народів, з якими нас пов'язує спільне минуле;
- ✓ сумнозвісна популярність України в світі сьогодні внаслідок повномасштабного російського вторгнення.

Саме тому замковий туризм може забезпечити відчутне зростання в'їзних туристичних потоків, а відповідно і зростання прибутку від туризму.

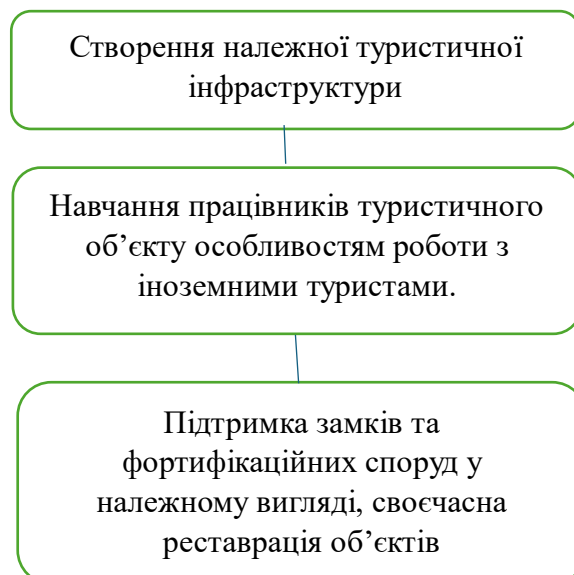
Нами пропонується здійснення ряду заходів, спрямованих на покращення замкового туризму, що призведуть до росту іноземних туристичних прибуттів в Україну (малюнок 3. 1).

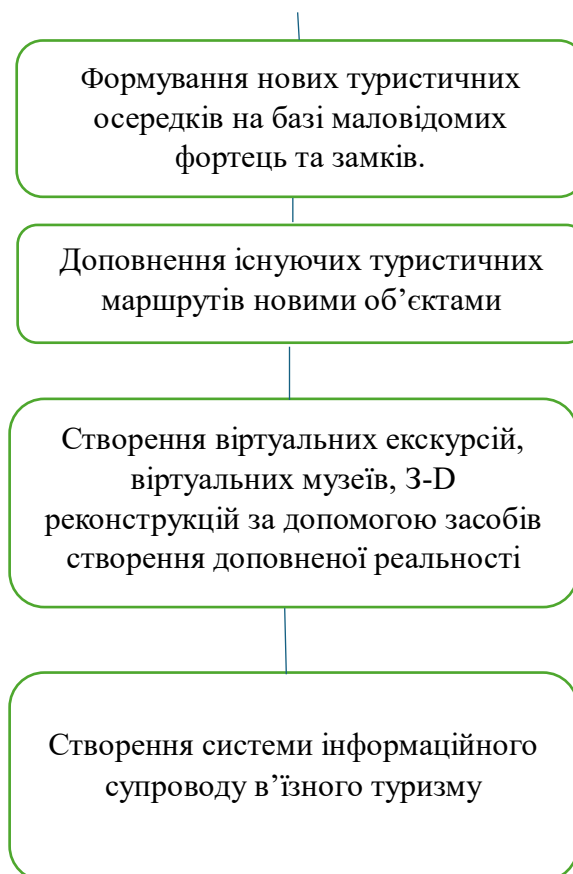
1. Створення належної туристичної інфраструктури, яка формує перше враження іноземного туриста.

Варто зауважити, що інфраструктура в Україні станом на сьогодні є значною мірою зруйнована, внаслідок воєнних дій на її території. Однак, позитивним фактором ми вважаємо те, що більшість вітчизняних замків та фортифікаційних споруд розташовані на заході України, яка менше зазнала руйнівного впливу ракетних обстрілів.

2. Навчання працівників туристичного об'єкту (замку, фортеці) особливостям роботи з іноземними туристами.

Так, екскурсоводи, музейні працівники, аніматори і т.д повинні володіти англійською мовою, транслювати доброзичливість та хороший настрій, бути професіоналами своєї справи, знати легенди, історичні факти тощо, які можуть бути цікавими не лише вітчизняним туристам, а й іноземцям;





Малюнок 3.1. Заходи, спрямовані на покращення замкового туризму з метою збільшення в'їзного туризму в Україні

Джерело: сформовано автором

3. Підтримка замків та фортифікаційних споруд у належному вигляді, своєчасна реставрація об'єктів із врахуванням особливостей архітектури та матеріалів, які використовувалися при будівництві;
4. Формування нових туристичних осередків на базі маловідомих фортець та замків.

Значна частина історичних фортифікаційних об'єктів України є не досліджена та зовсім невідома для суспільства. З метою охорони, збереження та популяризації таких фортець можливим є влаштування на їх території та в околицях туристичних осередків відповідною туристичною навігацією і розвиток культурного та креативного видів туризму. З часом на базі таких об'єктів можливий розвиток музейно-виставкової функції.

Прикладом такого замку може бути Червоний замок поблизу села Нирків (Тернопільська область). Цей замок є практично зруйнованим, залишилося лише дві вежі, однак він розташований поблизу Джуринського водоспаду у рекреаційній зоні. Ми пропонуємо створити поблизу Червоного замку туристичний осередок, де туристи зможуть не лише оглянути руїни замку, а й зробити фото на фоні водоспаду і відпочити на березі річки Джурин. За півгодини ходьби за течією річки Джурин знаходиться «Печера відлюдника». Тут у XIX ст. жив монах, який займався різьбленням по каменю. До сьогодні збереглися створена ним статуя святого Онуфрія. Цю печеру огортає водоспад «Дівочі сльози», навколо котрого існує багато легенд та переказів. У цих місцях можна організувати квести, концерти, прогулянки та інші розважальні заходи.

5. Доповнення існуючих туристичних маршрутів новими об'єктами.

Зокрема, нами пропонується доповнити популярний туристичний маршрут «Золота підкова Львівщини», який передбачає відвідування популярних замків Галичини (Олеського, Підгороцекого, Золочівського, Свірзького, Жовківського, Поморянського, Старосільського) відвідуванням маловідомих широкому загалу Бродівського і Добромільського замків, а також руїни замку у селі Мурованому (Малюнок 3.3.)

Бродівський замок, збудований у 17 столітті є пам'яткою архітектури державного значення. Він має п'ятикутну форму бастионних укріплень і більше нагадує фортецю. Сьогодні тут збереглися два бастиони, три куртини з казематами та двоповерховий палац. Тривалий час ним володіла династія Потоцьких, що робить замок особливо цікавим для туристів із Польщі та Австрії.

Добромільський замок (Замок Гербуртів), який розташований у Сторосамбірському районі є найвисокогірнішим замком України і, вночі, прикордонним замком, адже від нього близько 10 кілометрів до польського кордону. Його було збудовано у 17 столітті Яном Гртбуртом у стилі ренесанс для виконання оборонних функцій. Володарі замку – представники німецько-польського роду Гертбуртів, збудували безліч підземних ходів до замку, у яких, за легендою, досі зберігається золото Гертбуртів.

Цей замок може бути цікавим туристам із Польщі, оскільки знаходиться поруч польського кордону та туристам з Німеччини, звідки походить рід Гертбургів.

Руїни замку в селі Мурованому Старосамбірського району також можуть бути включені до туристичного маршруту «Золота підкова Львівщини», адже, за легендою, саме тут у 1605 році цар Дмитро Іоанович просив руки Марини Мнішек. Тому цей туристичний об'єкт може бути цікавим для польських туристів.

6. Створення віртуальних екскурсій, віртуальних музеїв, 3-D реконструкцій за допомогою засобів створення доповненої реальності з метою віртуальної реконструкції зруйнованих об'єктів.

З метою популяризації зруйнованих та втрачених цінних об'єктів замкового будівництва ми пропонуємо використовувати новітні інформаційні технології. Вміло поєднані мультимедіа з ефектами голографії дають можливість відтворити давно зруйнований замок або фортецю. Такі технології доповненої реальності працюють наступним чином: навівши камеру смартфона на руїни замку, користувач отримує на екрані його первісне зображення, він також має змогу поділитися цією світлиною у соціальних мережах.

Технології віртуального відтворення зруйнованих замків можна застосувати до руїн Кременецького замку на горі Бона (Тернопільщина). Замок був відомим з 11 століття і зараз є зруйнованим; замку у Кудринцях (Тернопільщина), який має лише одну цілу башту і дві напівзруйновані; Клеванського замку (Рівненщина), збудованого князями Чорторійськими у 15-16 століттях, який сьогодні є напівруїною.

7. Створити систему інформаційного супроводу в'їзного туризму.

Така система має передбачати:

- ✓ Розробку вітчизняної системи бронювання туристичних послуг;
- ✓ Збір та обробку статистичних даних про рекламу, виставкову діяльність на вітчизняному, регіональному та міжнародному рівнях;

- ✓ Створення і підтримка веб-сайту з інформацією про всі замки України, а також електронні довідники про довідники з туристичними фірмами, які займаються замковим туризмом з асортиментом та вартістю послуг, які вони надають, переліком туристичних маршрутів та їх транспортного забезпечення.

Висновки до розділу 3

Замковий туризм стає сьогодні дедалі популярнішим в світі, і особливо у Європі. Замки стають істотним джерелом доходів громад та територій на яких розташовуються. Важливим є той факт, що замковий туризм є важливим також для збереження замків, оскільки він є джерелом коштів, що можуть бути використані на відновлення та реставрацію замків.

Завдяки багатій історії та культурі Європи, пов'язаній із замками, замковий туризм користується тут великою популярністю. Більшість європейських замків є пам'ятками історії та архітектури, а отже туристи можуть замовити екскурсію з метою дізнатися більше про історію того чи іншого замку. Багато європейських замків оточені чудовими садами та парками, а отже туристи мають змогу насолодитися видами природи, зробити пам'ятні фото чи відео. У замках Європи організовуються різноманітні театралізовані дійства, культурні та розважальні заходи: вистави, мистецькі виставки, концерти, фестивалі.

Українські замки та палаци також проводять різноманітні культурні та мистецькі фестивалі, концерти та лицарські турніри.

Ми пропонуємо запозичити досвід замку Ешфорд у плані організації прогулянок на човні та парками для туристів та почати організовувати схожі розваги для відвідувачів Шарівського замку, оточеного парками та озерами і Червоноградського замку. Ми пропонуємо запровадити екскурсії місцями зйомок фільмів у вітчизняних замках та палацах.

Ми пропонуємо в якості цікавого неординарного туристичного заходу, який може проводитися на території замку організувати виступи та бої лицарів на

конях. Такі заходи можуть проводитися на території Хотинської фортеці та замку Кам'янця-Подільського, адже вони мають найбільшу територію.

Ми пропонуємо вітчизняним замкам запровадити спеціальні дитячі програми. Це можуть бути історичні квести, майстер-класи із приготування середньовічних страв, вікторини з призами тощо.

Серед послуг, які пропонують європейські замки туристам є можливість зупинитися і переночувати в ньому. Саме тому багато європейських замків перетворені на розкішні готелі. Європейський досвід перетворення замків на готелі можна запровадити і в Україні, тим самим розширюючи зону гостинності.

Ми пропонуємо вітчизняним замкам розробити спеціальні пакети для молодят, які можуть включати церемонію розпису у замкових стінах, фотосесії в історичних інтер'єрах та банкети у замкових залах.

Нами пропонується здійснення ряду заходів, спрямованих на покращення замкового туризму, що призведуть до росту іноземних туристичних прибуттів в Україну:

1. Створення належної туристичної інфраструктури, яка формує перше враження іноземного туриста.
2. Навчання працівників туристичного об'єкту (замку, фортеці) особливостям роботи з іноземними туристами.
3. Підтримка замків та фортифікаційних споруд у належному вигляді, своєчасна реставрація об'єктів із врахуванням особливостей архітектури та матеріалів, які використовувалися при будівництві;
4. Формування нових туристичних осередків на базі маловідомих фортець та замків.
5. Доповнення існуючих туристичних маршрутів новими об'єктами.
6. Створення віртуальних екскурсій, віртуальних музеїв, 3-D реконструкцій за допомогою засобів створення доповненої реальності з метою віртуальної реконструкції зруйнованих об'єктів.
7. Створити систему інформаційного супроводу в'їзного туризму.

ВИСНОВКИ

Детально проаналізувавши тему бакалаврської роботи можна з впевненістю стверджувати актуальність даної теми дослідження, адже замковий туризм однозначно є важливою основою в'їзного туризму України.

Сьогодні туризм є однією із перспективних галузей економіки більшості країн світу. В основі туризму лежить природній потяг людства до подорожування. Останнє є формою пізнання середовища, засобом культурного обміну, комунікацій, економічних контактів.

Важливою частиною туристичного потенціалу країни є історико-культурна спадщина як основа історико-культурного туризму. Його метою є ознайомлення з історичними архітектурними та археологічними пам'ятками, відвідування замків, палаців, фортифікаційних споруд, музеїв, театрів, картинних галерей, історико-культурних фестивалів тощо. Найпопулярнішими об'єктами історико-культурного туризму, які приваблюють щороку тисячі відвідувачів є замки та фортифікаційні споруди.

Замковий туризм – це туризм, пов'язаний із відвідуванням та ознайомленням із різного роду оборонними спорудами та пам'ятками фортифікаційного будівництва.

Замком називають будівлю або комплекс будівель, які мають поєднувати оборонно-фортифікаційне та житлове призначення. Замки відносять до оборонної архітектури. Замками називають і житлові споруди, які втратили свою оборонну функцію або просто стилізовані під замок, але які не є оборонними з військової точки зору. Розрізняють також поняття «замок», «фортеця» і «цитадель». Виникнення, розквіт та занепад замків у різних регіонах та країнах відбувалися у різний період і ці явища тісно пов'язані із соціально-політичним устроєм цих країн.

Замки класифікують за великою кількістю ознак: за архітектурним стилем, за ступенем збереження, за розміщенням на місцевості, за системою захисту, за плануванням, за цінністю тощо.

Замковий туризм є основою в'їзного туризму. В'їзний туризм – поїздки відвідувачів-нерезидентів за межами регіону їх звичного проживання. Він є формою міжнародного туризму. На розвиток міжнародного туризму, в тому числі і в'їзного туризму, впливає дві групи факторів: суспільно-географічні та індивідуально-психологічні. Для кожної країни в'їзний туризм є важливим джерелом валютних надходжень і забезпечує ряд переваг: сприяє збільшенню ВВП, сприяє створенню робочих місць у сфері гостинності, є джерелом валютних надходжень, сприяє створенню та покращенню всієї транспортної інфраструктури країни, сприяє культурному обміну між країнами, приносить кошти, які можуть бути використані для збереження культурної спадщини країни.

Однак в'їзний туризм має також і негативні риси, які важливо враховувати, приймаючи рішення щодо туристичної діяльності: спричиняє руйнування туристичних пам'яток, забруднення заповідних територій, нищення флори та фауни, погіршення якості життя місцевих мешканців, зростання вартості житла у певному регіоні, комерціалізація місцевої культури, зростання залежності економіки країни прибуття від туризму.

До списку найвідоміших та найпопулярніших замків світу належать ті, котрі на сьогоднішній день зберегли свій архітектурний стан, їх поступово реставрують, відновлюють, популяризують, рекламують, вони ваблять своєю красою і величчю туристів з усього світу. За чисельністю замків у світі переважає Німеччина, Італія та Франція. Регіоном з найбільшою кількістю замків на квадратну милю є Уельс. Цікавим із різних точок зору є замкове будівництво Японії. Традиційний японський замок будувався з каменю та дерева і оточувався ровом та стінами.

Україна має величезну кількість замків та фортифікаційних споруд, які є основою в'їзного туризму. Стан вітчизняних замків є надзвичайно різноманітним, адже багато з них залишилися лише у вигляді руїн, в той час як багато інших вражають красою та величчю туристів, адже збереглися практично у первісному вигляді. Найбільша кількість замків в Україні розташовується на Львівщині, Тернопільщині, Волині, Поділлі, Закарпатті та на Півдні України.

Сьогодні багато з них знаходяться в стані занепаду, зазнали непоправних руйнувань. В той самий час, як багато з них можуть стати цікавими об'єктами туристичної інфраструктури за прикладом країн Європи, у яких понад третина замків використовується у готельному та ресторанному бізнесі. З цієї позиції всі замки та фортифікаційні споруди України можна розділити на чотири класи в залежності від придатності для розміщення у них закладів розміщення та харчування – А, Б, В та Г. Замки категорій Б і В можна використовувати в туристичній галузі в якості закладів харчування та розміщення, а замки категорій А і Г можуть стати об'єктами культурно-пізнавального туризму. Однак замки категорії А і Г можуть стати осередками організації сучасних територіально-рекреаційних систем. Довкола них можна зводити будинки відпочинку, крамниці, заклади харчування, анімаційні атракції тощо.

Замки України є предметом інтересу не лише внутрішніх туристів, а й іноземців. Саме тому замковий туризм може забезпечити відчутне зростання в'їзних туристичних потоків, а відповідно і зростання прибутку від туризму. Нами пропонується здійснення ряду заходів, спрямованих на покращення замкового туризму, що призведуть до росту іноземних туристичних прибуттів в Україну: 1. Створення належної туристичної інфраструктури, яка формує перше враження іноземного туриста. 2. Навчання працівників туристичного об'єкту (замку, фортеці) особливостям роботи з іноземними туристами. 3. Підтримка замків та фортифікаційних споруд у належному вигляді, своєчасна реставрація об'єктів із врахуванням особливостей архітектури та матеріалів, які використовувалися при будівництві. 4. Формування нових туристичних осередків на базі маловідомих фортець та замків. 5. Доповнення існуючих туристичних маршрутів новими об'єктами. 6. Створення віртуальних екскурсій, віртуальних музеїв, 3-D реконструкцій за допомогою засобів створення доповненої реальності з метою віртуальної реконструкції зруйнованих об'єктів. 7. Створити систему інформаційного супроводу в'їзного туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бастіон. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BE%D0%BD>
2. Бейдик О., Новосад О. Факторний аналіз формування потоків візного туризму України. Український географічний журнал - 2012, № 14
3. Бенмільд М. Скільки замків у Шотландії? Castletourist. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://castletourist.com/how-many-castles-are-in-scotland/>
4. Григоренко М. Краще один раз побачити: названо 10 найбільш незвичайних замків Європи. Інформаційне агентство Уніан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/tourism/news/naykrasivishi-zamki-yevropi-nimechchina-franciya-rumuniya-i-ne-tilki-12635439.html>
5. Закон України "Про туризм" зі змінами та доповненнями від 18.11.2003 року № 1281-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1282-15>
6. Замки Кореї. Publish Україна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://publish.com.ua/podorozhi/zamki-koreji.html>
7. Замок Шамбор. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BE%D1%80_\(%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%BA](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BE%D1%80_(%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%BA)
8. Замки Японії Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://ua.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BC%D0%BA%D0%B8_%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B8
9. Каткова Т.Г. Поняття культурної спадщини за міжнародним та українським законодавством / Т.Г. Каткова // Право і безпека. — 2005. — Т. 4. — № 5. — С. 148–152.
10. Кифяк В.Ф. Організація туризму: Навч. посібник. — Чернівці: Книги — XXI,- 2008. — 334 с.
11. Копієвська О.Р. Всесвітня культурна спадщина: регулювання міжнародним правом / О.Р. Копієвська // Держава і право : зб. наук. пр.

- Культура України. Випуск 48. 2015 37 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. — Київ, 2006. — Вип. 33. Юрид. і політ. науки. — С. 25–30.
12. Кот С.І. Культурна спадщина [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2008. - 568 с.: іл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Kulturna_Spadschina (останній перегляд: 11.05.2024)
 13. Культурна спадщина України. Велика Українська енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vue.gov.ua/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8
 14. Крустпільський замок відкритий для відвідувачів. Jekabpilsmuzejs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jekabpilsmuzejs.lv/lv/krustpils-pils/>
 15. Лебідь С.Г. Сталий екологічний туризм: сутність та перспективи розвитку в Миколаївській області / С.Г. Лебідь, Н.А. Сербулова // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили. – Сер.: Екологія. – 2010. – Вип. 119. – С. 69-73
 16. Лесик О.В. Замки та монастирі України, Київ, 1993, 176с.
 17. Ліганенко М.Г., Шекера С.С. Європейський досвід збільшення міжнародних туристичних потоків до Закарпаття шляхом створення екскурсійно-анімаційних турів в готелі при замках №3(21), 2022 Economic journal Odessa polytechnic university с. 58-66
 18. Найбільш вражаючі замки Естонії. Visitestonia. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.visitestonia.com/en/the-most-impressive-castles-in-estonia>

- 19.Озтурк І. Які країни були популярними серед мандрівників у 2023 році: оновлений рейтинг. Главком. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: : <https://glavcom.ua/world/observe/jaki-krajini-buli-populjarnimi-sered-mandrivnikov-u-2023-rotsi-onovlenij-rejtinu-969619.html>
- 20.Оксфордська енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dic.academic.ua>.
- 21.Організація надання туристичних послуг. Підручник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/.pdf>
- 22.Острозький замок. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%BA
- 23.Петранівський В., Рутинський М. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник Львів, 2012. – 156 с.
- 24.Світова спадщина ЮНЕСКО. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%AE%D0%9D%D0%95%D0%A1%D0%9A%D0%9E
- 25.Туристські ресурси України : підручник / М. М. Покоloodна, Т. В. Гордієнко, І. Л. Полчанінова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 222 с.
- 26.У чому різниця між фортецею і замком? Кубік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kubyk.machine.cx.ua/ukraincyam/u-chomu-riznicya-mizh-forteceyu-i-zamkom.html>
- 27.Холодок В.Д. Сутність охорони культурної спадщини: соціокультурний аспект / В.Д. Холодок // Державне управління та місцеве самоврядування : тези XII міжнар. наук. конгресу. — Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2012. — С. 362–363.

28. Хотинська фортеця. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%8F
29. Goeldner Charles R. Tourism: Principles, Practices, Philosophies / R. Charles Goeldner, J. R. Ritchie: [9th ed.]. – N.-Y.: John Wiley and Sons, Inc., 2002.– 642p
30. Seavey L. 15 Best Castles in Spain. Planetware. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.planetware.com/spain/best-castles-in-spain-e-1-49.htm>
31. Waterston Ch. The Best 16 Castles to Visit in Estonia (Listed by Popularity). Revisitinghistory. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.revisitinghistory.com/castles/best-castles-in-estonia/>